

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

قانون یار
حقوق جزا عمومی

مؤلف:

میثم مختارزاده

انتشارات چتر دانش

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست‌نویسی

یادداشت

شماره کتابشناسی ملی

مختارزاده، میثم، ۱۳۶۰-

قانون یار حقوق جزای عمومی

تهران: چتر دانش، ۱۳۹۴.

۷۰۸ ص.

۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۶۲-۷

فیبای مختصر

این مدرک در آدرس <http://opac.nlai.ir>

قابل دسترسی است.

۳۷۳۷۲۲۶

نام کتاب

ناشر

مؤلف

نوبت و سال چاپ

شمارگان

شابک

قیمت

قانون یار حقوق جزای عمومی

چتر دانش

میثم مختارزاده

چهارم-۱۴۰۲

۱۰۰۰

۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۶۲-۷

۴۴۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خمییری جاوید(اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله یکی از پرتعدادترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آنها قرار دارد، در واقع، مجموعه کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند. این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آنها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه علمی بیش از پیش به منصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

فهرست

بخش اول: مواد عمومی ۹

- فصل اول: تعاریف ۹
- فصل دوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در مکان ۴۰
- فصل سوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در زمان ۶۶
- فصل چهارم: قانونی بودن جرائم، مجازات‌ها و دادرسی کیفری ۸۳

بخش دوم: مجازات‌ها ۸۹

- فصل اول: مجازات‌های اصلی ۹۱
- فصل دوم: مجازات‌های تکمیلی و تبعی ۱۲۸
- الف- مجازات تکمیلی ۱۲۸
- آیین‌نامه مصوب ۱۳۹۳ راجع به نحوه اجرای مجازات‌های تکمیلی موضوع ماده ۲۳ ق.م.ا ۱۳۶
- ب- مجازات تبعی ۱۴۸
- فصل سوم: نحوه تعیین و اعمال مجازات‌ها ۱۶۲
- فصل چهارم: تخفیف مجازات و معافیت از آن ۱۷۹
- فصل پنجم: تعویق صدور حکم ۱۹۹
- فصل ششم: تعلیق اجرای مجازات ۲۱۵
- فصل هفتم: نظام نیمه آزادی ۲۳۷
- فصل هشتم: نظام آزادی مشروط ۲۴۰
- نحوه اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، قرار تعویق صدور حکم، نظام نیمه آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی طبق قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ۲۴۷
- آیین‌نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی مصوب ۱۳۹۷/۰۴/۱۰ ۲۴۸
- آیین‌نامه نحوه اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط، قرار تعویق صدور حکم، نظام نیمه آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی و جایگزین‌های حبس مصوب ۱۳۹۸/۰۲/۰۴ ۲۵۱
- فصل نهم: مجازات‌های جایگزین حبس ۲۶۴
- آیین‌نامه اجرایی ماده (۷۹) قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۳/۰۶/۰۵) ۲۷۲
- دستورالعمل ساماندهی زندانیان و کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها مصوب ۱۳۹۸ ۲۸۲
- فصل دهم: مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان ۲۹۹

۳۰۹.....	قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹.....
۳۳۳.....	فصل یازدهم: سقوط مجازات ها.....
۳۳۳.....	مبحث اول: عفو.....
۳۳۷.....	آیین نامه کمیسیون عفو و تخفیف مجازات محکومین (مصوب ۱۳۸۷/۰۹/۱۲).....
۳۴۲.....	مبحث دوم: نسخ قانون.....
۳۴۴.....	مبحث سوم: گذشت شاکی.....
۳۵۴.....	مبحث چهارم: مرور زمان.....
۳۶۱.....	مبحث پنجم: توبه مجرم.....
۳۶۵.....	مبحث ششم: اعمال قاعده درأ.....

۳۸۲..... بخش سوم: جرائم

۳۸۲.....	فصل اول: شروع به جرم.....
۴۰۰.....	فصل دوم: شرکت در جرم.....
۴۰۹.....	فصل سوم: معاونت در جرم.....
۴۳۶.....	فصل چهارم: سردستگی گروه مجرمانه سازمان یافته.....
۴۴۴.....	فصل پنجم: تعدد جرم.....
۴۷۴.....	فصل ششم: تکرار جرم.....

۴۸۸..... بخش چهارم: شرایط و موانع مسئولیت کیفری

۴۸۸.....	فصل اول: شرایط مسئولیت کیفری.....
۵۰۲.....	فصل دوم: موانع مسئولیت کیفری.....
۵۳۷.....	تاریخ تحولات حقوق جزا.....
۵۴۰.....	مکتب فایده اجتماعی.....
۵۴۵.....	مکتب عدالت مطلق.....
۵۴۹.....	مکتب نئوکلاسیک.....
۵۵۲.....	مکتب تحقیقی (اثباتی) یا اصالت تحصیل.....
۵۵۷.....	دفاع اجتماعی بر مبنای تهدید جمعی (مکتب اثباتی انتقادی).....
۵۵۸.....	دفاع اجتماعی بر مبنای تجربه (مکتب اصالت عمل کیفری).....

- دفاع اجتماعی ترکیبی (مکتب آدلف پرنس)..... ۵۵۹
- دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع مطلق از فرد (مکتب نفی حقوق جزا)..... ۵۶۰
- دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع مطلق از فرد و جامعه (مکتب دفاع اجتماعی جدید)..... ۵۶۲
- دفاع اجتماعی بر مبنای عدالت ترمیمی..... ۵۶۳
- سؤالات متفرقه حقوق جزای عمومی..... ۵۶۴
- چند نمونه از سؤالات قوانین متفرقه جزایی..... ۵۶۷

قوانین متفرقه..... ۵۷۳

- قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۰۵..... ۵۷۳
- آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳/۰۵/۱۲..... ۵۸۰
- قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۵..... ۵۸۶
- قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ با اصلاحات سال ۱۳۸۴..... ۵۸۹
- قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان توزیع‌کنندگان و مصرف‌کنندگان اسکناس مجعول مصوب ۱۳۶۸/۰۱/۲۹..... ۵۹۱
- قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳/۰۴/۲۸..... ۵۹۲
- قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۰۲ با اصلاحات ۱۳۹۷/۱۰/۱۵..... ۵۹۳
- قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹/۰۲/۱۴..... ۵۹۹
- قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۱۶..... ۶۰۲
- قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵/۰۲/۲۰..... ۶۰۵
- قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۱۳ با اصلاحات ۱۳۹۷/۰۴/۳۱..... ۶۰۷
- قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶/۰۸/۱۷ با آخرین اصلاحات و الحاقات در سال ۱۳۸۹ و ۱۳۹۶..... ۶۱۱
- قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ با اصلاحات و الحاقات در مورخه ۱۴۰۰/۱۱/۱۰..... ۶۲۱
- قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۱۳۹۴/۰۱/۲۳..... ۶۵۶
- قانون تشدید مجازات محتکران و گران‌فروشان مصوب ۱۳۶۷/۰۱/۲۳..... ۶۶۱
- قانون مجازات استفاده غیرمجاز از عناوین علمی مصوب ۱۳۸۸/۱۲/۱۶..... ۶۶۳
- قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶/۰۴/۲۵..... ۶۶۴

قانون مجازات اخلاص گران در صنایع مصوب ۱۳۵۳/۰۲/۰۲ ۶۷۴
قانون راجع به مجازات اخلاص گران در صنایع نفت ایران مصوب ۱۳۳۶/۰۷/۱۶ ۶۷۶
قانون کیفر بزه‌های مربوط به راه آهن مصوب ۳۱ فروردین ماه ۱۳۲۰ ۶۷۸
قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۰۴/۱۶ با اصلاحات و الحاقات ۱۳۷۲، ۱۳۸۲، ۱۳۹۷ و ۱۴۰۰ ۶۸۲
بخش‌نامه صادره از بانک مرکزی در خصوص شرایط صدور و استفاده از چک‌های تضمین‌شده مورخ
۱۳۹۷/۰۹/۱۱ ۶۹۱
قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه دیدگان ناشی از آن مصوب ۱۳۹۸/۰۷/۲۱ ۶۹۲
قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ ۶۹۴
قانون اصلاح مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده)
مصوب ۱۴۰۰/۰۸/۲۳ ۶۹۸

منابع ۷۰۱

میزان مجازات قانونی جرائم قابل گذشت قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ ۷۰۵

تقدیم به جامعه حقوقی کشور

سرآغاز:

حکیم سخن در زبان آفرین

به نام خداوند جان آفرین

با تصویب قوانین جدید به خصوص قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ و برخی قوانین متفرقه کیفری یکی از قوانینی که تحت تأثیر این قوانین، دستخوش تغییرات عمده قرار گرفت قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ (کتاب اول - بخش کلیات) بود بر این اساس در جهت تأمین خواسته داوطلبین آزمون‌های حقوقی و نیاز جامعه حقوقی کشور و سایر علاقمندان حقوق کیفری، نگارنده کتاب حاضر را برآن داشت این تغییرات که بیشتر در زمینه بحث «تخفیف مجازات»، «تعلیق اجرای مجازات»، «توسعه دامنه قابل گذشت بودن جرایم تعزیری» و «تعدد و تکرار جرم» مطرح می‌باشد را در کتاب حاضر بگنجانند امید است این اقدامات در جهت به روز کردن مجموعه حاضر مقبول طبع دانش پژوهان عزیز قرار گیرد در پایان ضمن تشکر و قدردانی از کلیه کسانی که بنده را در به ثمر رساندن چاپ چهارم این مجموعه یاری رساندند می‌بایست یادآوری کنم که علاوه بر تغییرات فوق مؤلف، ضمن بازخوانی مجدد کتاب اصلاحات و تغییرات دیگری را نیز در این اثر اعمال نموده و آراء و نظرات اداره حقوقی قوه قضائیه و آرای وحدت رویه جدید و قوانین دیگر جدید التصویب و سؤالات آزمون‌های اخیر را با پاسخ کاملاً تشریحی به آن اضافه کرده است.

میثم مختارزاده

وکیل پایه یک دادگستری

دانش‌آموخته حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

تابستان ۱۴۰۲

بخش اول: مواد عمومی

فصل اول: تعاریف

ماده ۱- قانون مجازات اسلامی مشتمل بر جرائم و مجازات‌های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی، شرایط و موانع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها است.

نکته ۱: بخشی از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مختص قواعد کلی و عام یعنی حقوق جزای عمومی و بخش دیگر آن مختص حقوق جزای اختصاصی (بخش قصاص و محاربه و سرقت حدی و...) است. در این قانون ادله اثبات دعوی کیفری به‌طور جداگانه و برخی نوآوری‌های خاص مثل طبقه‌بندی مجازات‌ها و نظام نیمه‌آزادی و... دیده می‌شود.

در یک **تقسیم‌بندی حقوق جزا به سه بخش** حقوق جزای عمومی، حقوق جزای اختصاصی و آیین دادرسی کیفری تقسیم شده است:

حقوق جزای عمومی: سخن از جرم و مجازات و مسئولیت کیفری مجرمان است و در حقیقت این رشته از حقوق جزا کلیات و قواعد عمومی است که به همه جرائم نظر دارد. در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مواد ۱ تا ۱۵۹ دربرگیرنده بیشترین حجم مباحث حقوق جزای عمومی ایران است.

حقوق جزای اختصاصی: جرائمی خاص همانند قتل، سرقت و کلاهبرداری مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته ارکان هر جرم و کیفر مخصوص آن در قوانین تعیین می‌گردد. حقوق جزای اختصاصی قدیمی‌ترین قسمت حقوق جزا، می‌باشد و زمان‌های قدیم قوانین جزایی منحصر به قواعد حقوق جزای اختصاصی بوده است. **آیین دادرسی کیفری:** از جمله قوانین شکلی است که شامل تعیین صلاحیت دادگاه‌ها و بررسی فرآیند و تشریفات رسیدگی از لحظه تعقیب و کشف جرم (مراحل بدوی تشکیل پرونده) تا صدور و اجرای حکم (مراحل پایانی و مختومه‌کردن پرونده) می‌باشد.

نکته ۲: حقوق جزا علمی است که، متکفل بحث از جرم، مجرم و نقش وی در پدیده مجرمانه و شرایط مسئولیت وی، واکنش جامعه در برابر پدیده مجرمانه و اصول محاکمات جزایی می‌باشد.^۱ حقوق جزا در زمره علوم تجویزی (هنجاری) است و پاسخ کیفری را که دولت علیه جرم و مجرم مقرر کرده انتظام می‌بخشد.^۲

نکته ۳: حقوق جزا به دلیل این‌که هدف اصلی آن حفظ نظم عمومی است و از حقوق انحصاری دولت‌ها^۳ محسوب

۱- قیاسی، جلال‌الدین و دیگران، ۱۳۸۰ مطالعه تطبیقی حقوق جزای اسلام (اسلام و حقوق موضوعه)، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ص ۶

۲- اردبیلی، محمد علی ۱۳۹۷، کلیات حقوق جزا، نشر میزان، چاپ نخست: ص ۱۴

۳- اختیار و وظایف دولت‌ها و حاکمیت در مبارزه با بزهکاری عمدتاً در سه حوزه «سیاست جنایی»، «جرم انگاری»، «کیفر گذاری» مورد مطالعه قرار می‌گیرد. (سیاست جنایی که یک دانش میان رشته‌ای است عمدتاً به سیاست حاکمیت در قالب قوای سه گانه که بیشتر قوه قضاییه در رأس آن است اشاره دارد که تدابیر و اقداماتی را اتخاذ کند که بتواند در خصوص مسأله جرم و جنایت و علل وقوع آن و پیشگیری و اصلاح مجرمین، تدبیر و چاره اندیشی نماید. در رابطه با مبانی و فلسفه جرم انگاری، می‌توان به این موارد اشاره کرد: ۱- اصل آسیب و ضرر که این اندیشه نخستین بار در آثار «استوارت میل» فیلسوف انگلیسی تبلور یافت (مهمترین نقادان این مبنا فیلسوفان اخلاق گرا هم چون «هربرت هارت» هستند) ۲- اخلاق گرای قانونی که به نظر می‌رسد اخلاق گرایان در عمل اصل آسیب را پذیرفته باشند منتهی آن را برای جرم انگاری کافی نمی‌دانند. ۳- پدرسالاری که برخی از اندیشمندان هم چون «هارت» سیاست حمایتی حاکمان از

می‌شود و هیچ‌کس نمی‌تواند دیگری را مجازات نماید ولو از جرم آسیب دیده باشد، از رشته‌های حقوق عمومی است. همچنین به علت ویژگی درون‌مرزی بودن آن عمدتاً جزء حقوق داخلی است.

نکته ۴: حقوق جزای بین‌المللی مربوط به آن قسمت از حقوق جزای داخلی است که سعی آن در تعیین صلاحیت محاکم کیفری مملکت در زمینه مبارزه علیه جرائمی است که یک عامل برون‌مرزی در آن‌ها وجود دارد. به عبارت دیگر حقوق جزای بین‌المللی متشکل از مجموعه قواعد حقوق داخلی مربوط به کیفر جرائم با بعد بین‌المللی است.^۱

نکته ۵: منابع حقوق جزا

الف- منابع الزامی و اصلی (صوری، مدون و استنادی): منابعی هستند که قواعد و مقررات حقوق کیفری مستقیماً از آن‌ها ناشی شده و الزام‌آورند. این منابع عبارتند از: **قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، معاهدات بین‌المللی** که طبق اصل ۷۷ قانون اساسی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده باشند (این معاهدات به استناد ماده ۹ ق.م. در حکم قانون هستند)، **قانون آیین دادرسی کیفری، قوانین مترقیه حقوق کیفری، مصوبات کمیسیون‌های مجلس، مصوبات قوه مجریه** که به صورت آیین‌نامه‌های اجرای قانون^۲ تصویب می‌شوند و **آرای وحدت رویه قضایی هیأت عمومی دیوان عالی کشور و لوائح قانونی مصوب شورای انقلاب** در مورد این‌که آیا با توجه به اصل ۱۶۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران **منابع فقهی معتبر یا فتاوی معتبر**^۳ می‌تواند در موارد سکوت یا اجمال قانون، مستقیماً مورد استناد محاکم کیفری قرار گیرد یا نه؟ اختلاف نظر بین حقوق‌دانان وجود دارد. (دکتر اردبیلی منابع فقهی یا فتاوی معتبر را از منابع مکمل حقوق کیفری بر می‌شمارد).

شهروندان (در قالب نظریه «پدرسالاری») در رابطه با برخی از مقررات هم چون فروش مواد مخدر و مقررات راهنمایی و رانندگی را سیاست معقول می‌دانند. **۴- کردار آزرانده** که برخی از اندیشمندان هم چون «فاینبرگ» معتقدند هر رفتار مبتنی بر ضرر و آسیب را نمی‌توان جرم انگاری کرد به عنوان مثال پخش صدای تلویزیون از دیوار همسایه هر چند با صدای بلند ممکن است آزار دهنده باشد اما تا حدی آسیب زننده نیست که مداخله قانون‌گذار را توجیه کند. اصول و مبانی کیفر گذاری، عبارتند از: ۱- اصل ایحاح (آزادی) ۲- اصل برابری ۳- اصل تناسب) (اردبیلی، محمد علی ۱۳۹۷ منبع پیشین: ص ۵۴ الی ۶۱ و منصورآبادی، عباس ۱۴۰۰ «کلیات حقوق جزا» نشر میزان: ص ۵۴ الی ۸۲) (نگارنده کتاب حاضر معتقد است مصادیق رفتارهای آسیب زا و آزار دهند در جرم انگاری به نظر می‌رسد به عرف جامعه و نظر اکثریت مردم و برخی مسائل دیگر بستگی داشته باشد اما مهم این است که حقوق کیفری و مداخله قانون‌گذار برای جرم انگاری در حدی باشد که اولاً خواسته اکثریت جامعه را برآورده کرده و رفاه و آسایش آن را تضمین کند و ثانیاً بحث آزادی معقول و متعارف افراد را برهم نزند) / نقطه مقابل دیدگاهی که می‌گوید حقوق کیفری حق انحصاری دولت‌ها است به آنارشیزم (anarchism) یا بی دولتی گرای معروف است.

۱- گلدوزیان، ایرج ۱۳۹۲ «محمشای قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲» انتشارات مجد چاپ سوم: ص ۲۷
 ۲- آیین‌نامه به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: ۱- مستقل ۲- اجرائی (آیین‌نامه‌های مستقل مقررات کلی هستند که توسط مراجع اجرائی به منظور حسن انجام وظایف دستگاه‌های اجرائی و تحقق بخشیدن به آن‌ها صادر می‌شوند. آیین‌نامه اجرائی آیین‌نامه‌ای است که در اجرا و تکلیف قانونی به تصویب دولت می‌رسد.) (الهام، غلامحسین و برهانی، محسن ۱۴۰۰ «درآمدی بر حقوق جزای عمومی (جرم و مجرم) جلد اول» نشر میزان، چاپ ششم: ص ۳۲) طبق اصل ۱۳۸ قانون اساسی، تصویب آیین‌نامه منحصراً با قوه مجریه و دولت است و شورای نگهبان در نظریه تفسیری ۸۳/۳/۹۳۸۷ مورخ ۲۱ دی ماه سال ۱۳۸۳ این موضوع را تأیید نموده است. البته بین حقوق دانان در این که آیا شخص رئیس قوه قضاییه حق تصویب آیین‌نامه را دارد مناقشه و اختلاف است. شورای نگهبان در پاسخ استعلام به قوه مجریه در نامه شماره ۴۳۴۵۸/۹۰/۳۰ مورخ ۱۳۹۰/۰۶/۰۲ بیان داشته: «دیدگی است رئیس قوه قضاییه نمی‌تواند برای دستگاه‌های خارج از قوه آیین‌نامه وضع نماید اما می‌تواند در حدود اختیارات مذکور در قانون اساسی آیین‌نامه تصویب کند...» از مفهوم مخالف این نظریه برداشت می‌شود که دستگاه قضایی برای نهادهای مستقل، و قوای دیگر نمی‌تواند آیین‌نامه وضع کند البته برخی از حقوق دانان بر این عقیده هستند که این پاسخ کلی دارای ابهام و اجمال است و گویی اصل عدم تصویب آیین‌نامه از سوی رئیس قوه قضاییه را شورای نگهبان با یک جمله عام پذیرفته است منتهی همان طور که در اصول فقه آمده هر جمله عامی قابلیت و امکان تخصیص را دارد اما تخصیص در این جا باید جزئی، محدود و مضیق باشد و این موضوع یعنی اختیار محدود رئیس قوه قضاییه در حیثه فعالیت دستگاه قضایی در تصویب آیین‌نامه و دستورالعمل از مشروح گزارش این استعلام و نشست‌های علمی شورای نگهبان قابل استخراج است حال چرا شورای نگهبان بعد از جمله عام و موافقت با اصل عدم تصویب آیین‌نامه از سوی رئیس قوه قضاییه به موضوع تخصیص وسعت بخشیده و آن را به حدود اختیارات وسیع رئیس قوه قضاییه در قانون اساسی تفسیر کرده است جای تأمل دارد؟! از جمله موضوعات قابل بحث و چالشی در این زمینه می‌توان به امکان یا عدم امکان تصویب آیین‌نامه نهاد مستقل قانون وکلا از سوی ریاست قوه قضاییه اشاره کرد.

۳- فتاوی معتبر یعنی استناد به أمهات کتب شیعه و نظر مشهور فقاهت شیعه در اسلام می‌باشد.

ب- منابع ارشادی، فرعی و مکمل (به آن حاشیه‌ای، اختیاری، اعتباری و استنباطی هم گفته می‌شود): منظور از منابع فرعی و ارشادی حقوق جزا منابعی هستند که به‌طور غیرمستقیم در ایجاد تغییر و تحوّل و پیشرفت قواعد و مقررات حقوق کیفری مؤثرند و در تبیین و تفسیر قوانین کیفری به ما کمک می‌نمایند؛ لکن جنبه ارشادی دارند و بر کسی الزام‌آور نمی‌باشد و خلاصه آن‌که نمی‌توانند به‌طور مستقیم باعث ایجاد یک قاعده حقوقی الزام‌آور باشند. این منابع عبارتند از: ۱. **رویه قضائی**^۱ (شامل آرای دادگاه‌ها و آرای اصراری دیوان عالی کشور و نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه و.... است). ۲. **عرف**: عرف ظاهراً در حقوق جزا نقشی ندارد به‌خصوص در کشورهایی که قوانین مدون جهت تنظیم روابط اجتماعی و پاسخ‌گویی به خدشه بر این روابط تدوین شده است، نقش عرف به ظاهر دیده نمی‌شود؛ اما با این حال درست است که قوانین جزایی مدون اصولاً عرفی نیستند اما از عرف در تدوین آن‌ها استفاده شده است. (دکتر نوربها معتقد است که چنان‌چه فتاوی معتبر علما را که یکی از منابع اصلی حقوق جزا است، در شکل فتوا و نه قانون بپذیریم، جای پای عرف را می‌توان به‌طور دقیق دید، لذا (عرف در برخی موارد می‌تواند یکی از منابع اصلی حقوق جزا محسوب شود) ۳. **عقاید علمای حقوق**: که به دکتربین حقوقی شهرت دارد از منابع ارشادی و فرعی محسوب می‌شود با این حال با توجه به تحقیقات مختلف بر روی مسائل چالشی و کاربردی علم حقوق توسط اساتید دانشگاه، اندیشمندان، وکلا و قضات گاهی نظرات و پیشنهادات ارائه شده در نشست‌های قضایی یا سمینارها یا کلاس‌های درس و.... برای قضات، مدیران حقوقی و مسئولین ارشد قوه قضاییه در اتخاذ یک تصمیم عادلانه و انتخاب یک روش مدبرانه می‌تواند مؤثر باشد.

نکته ۶: در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ تأسیسات نوینی مثل تعویق صدور حکم، نظام نیمه‌آزادی، مجازات‌های جایگزین حبس و یا اصلاح برخی از اصول حقوقی مثل پذیرش اصل صلاحیت شخصی مبتنی بر تابعیت بزه‌دیده و پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی دیده می‌شود.

نکته ۷: در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ مجازات‌های بازدارنده دیده نمی‌شود و این مجازات‌ها از نظام کیفری ما حذف شدند. همچنین قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹ و قانون تعریف محکومیت‌های مؤثر در قوانین جزایی مصوب ۱۳۶۶ به تصریح ماده ۷۲۸ ق.م.ا.نسخ گردیده‌اند.

نکته ۸: ارتباط حقوق جزا با دیگر رشته‌ها:

الف- کیفرشناسی: کیفرشناسی نحوه اجرای ضمانت اجرای کیفری را بیان می‌کند و جایگزین «علم اداره زندان‌ها»

شده است و در زمینه اجرای انواع مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی رابطه مستقیم با حقوق جزا دارد.

ب- جرم‌یابی: به دنبال کشف جرائم و پیدا کردن ردّ پای بزه‌کاران است. به‌عنوان مثال بررسی امضا یا اثر انگشت در صحنه جرم نمونه‌ای از فعالیت‌های رشته جرم‌یابی است. جرم‌یابی دارای رشته‌هایی است که عبارتند از:

۱. **تن پیمائی جزایی:** شناخت هویت مجرمان از روی علائم و آثار موجود در بدن افراد و شکل اعضاء و زخم‌ها و نشانه‌هایی که وجود دارد.

۱- اعتبار رویه قضائی و سهمی که در نظام حقوقی کشور دارد از جمع ۲ مقدمه یقینی به دست می‌آید: مقدمه اول تجربه نشان داده است که هیچ قانون‌گذاری نمی‌تواند حکم همه مسأله‌های زندگی را در مجموعه‌های قانونی احصاء و شمارش کند زیرا روابط اجتماعی چندان پیچیده و گوناگون است که پیش بینی همه صورت‌های آن امکان ندارد بر فرض هم که بتوان قانون نویسان را آن قدر ماهر و زبردست و عالم به محیط اجتماع خود دانست، پذیرفتن آن در خصوص آینده امکان ندارد زیرا وضع زندگی همیشه رو به تحول و دگرگونی و پیدایش مسائل جدید موجب می‌شود مسائلی در هنگام قانون نویسی از قلم بیفتند. مقدمه دوم) یکی از اصول مقبول و مسلم آئین دادرسی این است که دادرس نمی‌تواند به بهانه سکوت و اجمال قانون از صدور رای و اتخاذ تصمیم خودداری کند پس ناچار باید حکم مسأله را از قواعد موجود استخراج نماید. با این دو مقدمه ضرورت وجود رویه قضایی به عنوان منبع حقوق کیفری انکارناپذیر است. (بخش از مطلب فوق برگرفته از کاتوزیان، ناصر ۱۳۸۱ «فلسفه حقوق (جلد دوم)» انتشارات شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم: ص ۵۴۴)

۲. گلدوزیان، ایرج ۱۳۹۱ «بایسته‌های حقوق جزای عمومی (۲-۱)» نشر میزان، چاپ ۲۲: ص ۲۰ الی ۲۶

۲. پزشکی قانونی: بررسی آثار و علائم موجود در محل وقوع جرم و بدن مجنی علیه. مثل تعیین علت مرگ و تشخیص جنون و غیره ...

۳. پلیس علمی: مطالعه در طرق و وسایل مؤثر در کشف جرم و دستگیری مجرمین است مثل انگشت‌نگاری. **پ- جرم‌شناسی:** جرم‌شناسی به معنی بررسی علل وقوع جرم و پیشگیری از آن و درمان اعمال مجرمانه است. جرم‌شناسی خود مستقیماً علم جداگانه‌ای هم چون روان‌شناسی یا جامعه‌شناسی نیست؛ بلکه از داده‌های کلیه علوم نظیر سیاست، اقتصاد، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی استفاده می‌کند. چون جرم‌شناس توانایی بررسی تمام ابعاد جرم را ندارد؛ لذا ناچار است از تعریف جرم یا تعریف تکرار جرم در حقوق جزای عمومی استفاده کند. (علاوه بر این‌ها تقدم پیشگیری نسبت به سرکوب رویداد سترگی است که حقوق جزا مدیون دستاوردهای علوم جنائی به ویژه جرم‌شناسی^۱ است.)^۲

ت- جامعه‌شناسی کیفری: جامعه‌شناسان می‌توانند با بررسی و شناخت ساخت اجتماعی و شکل روابط اعضای جامعه واکنش احتمالی آنان را در مقابل مجازات‌ها پیش‌بینی کنند. از این رو ارتباط نزدیکی بین این دو رشته وجود دارد. (توجه داشته باشید باید بین جامعه‌شناسی کیفری و جامعه‌شناسی جنایی تفکیک قائل شد **جامعه‌شناسی جنایی** علمی تفسیری و از شاخه‌های جرم‌شناسی است که به واکاوی عوامل محیطی و علل وضعی ارتکاب جرم می‌پردازد. در حالی که **جامعه‌شناسی کیفری** به مطالعه حیات اجتماعی و کارکرد نهادهای کیفری اعم از حقوق کیفری عمومی و اختصاصی و آیین دادرسی کیفری می‌پردازد.)^۳

ث- جزای بین‌الملل: از آن‌جا که هیچ قانون کیفری که مورد پذیرش کشورهای مختلف باشد، وجود ندارد، در جریان جنگ دوم جهانی و مسئله تشکیل دادگاه‌های بین‌المللی حقوق‌دانانی که در این دادگاه‌ها حضور داشتند به دلیل جرائم ناشی از جنگ و جرائم علیه تمامیت جسمانی ناگزیر بودند برای تبیین نظرات خود از اصول حقوق جزای عمومی نظیر اصل قانونی بودن جرم و مجازات و اصل عطف به‌ماسبق نشدن قوانین کیفری استفاده نمایند.

باید توجه داشت که بین **حقوق جزای بین‌الملل** و **حقوق بین‌الملل جزایی** تفاوت وجود دارد حقوق جزای بین‌المللی بخشی از حقوق کیفری داخلی به شمار می‌آید که در آن چگونگی اعمال مقررات کیفری در مکان، در مواردی که رفتار مجرمانه با یک عنصر یا عامل خارجی و بین‌المللی همراه است اما حقوق بین‌المللی جزایی بخشی از حقوق بین‌المللی است که در آن موضوعات و مسائل کیفری از دیدگاه بین‌المللی مطالعه می‌شود.

ج- حقوق اساسی: قانون اساسی با توجه به آرمان‌های و نیازهای ملت، اصولی را جهت حراست از مال و جان و ناموس افراد در نظر می‌گیرد و ضمانت تخطی از آن‌ها را به عهده حقوق جزا می‌گذارد.

چ- حقوق اداری: حقوق جزا از حقوق اداری برای شناخت و تعریف مأمورین دولت استفاده می‌کند. همچنین

۱. جرم‌شناسی اصولاً در چندین حوزه علوم مختلف مورد مطالعه قرار می‌گیرد به عنوان مثال در **حوزه پزشکی** و علم زیست‌شناسی لومبروزو که پایه گذار «انسان‌شناسی» جنایی است از این یافته‌ها در جهت تبیین علل ارتکاب جرم بهره می‌گیرد یا دی تولیو که دارای نظریه «سرشت تبهکارانه» است در پژوهش‌های خود از جریان‌های زیستی و شیمیایی و هورمونی و... بهره می‌گیرد. در **علوم اجتماعی** در بدو امر ارتیکو فری پایه گذار جامعه‌شناسی جنایی و امیل دورکیم و «کتله و گری» پایه گذاران آمار جنایی و مکتب جغرافیای جنایی به فعالیت پرداختند و در ادامه مرتون با نظریه «فشار ساختار اجتماعی» و شاو و مک کی با (مکتب شیکاگو) راه آن‌ها را ادامه دادند. از دیگر اندیشمندان جرم‌شناسی در زمینه علوم اجتماعی می‌توان به «لاکاسانی» بانی رهیافت «نظریه‌های نسبیت گرا در جامعه‌شناسی جنایی»، «گابریل تارد» دارای نظریه «تقلید در قالب قوانین سه گانه»، ساترلند پایه گذار نظریه «همنشینی افتراقی» و سلین که خود را با نظریه «تعارض فرهنگی» معرفی کرد اشاره نمود. در **حوزه روانشناسی** می‌توان به «فروید» و «یونگ» که شخصیت‌های نابهنجار را به دو گروه (برون گرا) و (درون گرا) تقسیم نمود اشاره کرد.

۲. اردبیلی، محمدعلی ۱۳۹۷، «منبع پیشین»: ص ۱۴

۳. عظیم زاده، شادی ۱۳۹۶، «باسته‌های جرم‌شناسی (از مبانی تا نظریه‌ها)، انتشارات دوران‌پیشان، چاپ اول: ص ۵۸

باید جرائم مأموران علیه مردم و مردم علیه مأموران را با دقت مورد توجه قرار دهد؛ لذا ارتباطی دائم بین این دو رشته وجود دارد.

ح- حقوق تجارت: جرائم ورشکستگی به تقصیر و تقلب محتاج تعریف ورشکستگی است که قانون تجارت آن را مشخص می‌سازد.

خ- حقوق مدنی: در جرم استفاده از سند مجعول نیاز به آگاهی از تعریف سند و در جرم سرقت احتیاج به تعریف مال منقول و مالکیت داریم که حقوق مدنی این تعریف را مشخص می‌سازد.

نکته ۹: ویژگی‌های حقوق جزا؛ الف- وجود ضمانت اجراهای خاص: در قواعد حقوق جزا؛ مثل اعدام، حبس،

شلاق یا جزای نقدی **ب- الزامی بودن قواعد حقوق جزا:** قواعد حقوق کیفری برخلاف حقوق خصوصی تکمیلی و اختیاری نیست مثلاً سلب حیات از فردی حتی با اجازه و توافق او مستوجب کیفر است. **پ- کلی و**

عام بودن قوانین جزایی: قوانین کیفری نسبت به تمام اشخاصی که در قلمرو حاکمیت یک کشور مرتکب جرم می‌شوند، قابل اجرا است؛ صرف نظر از تابعیت شاکی و متهم **ت- سرزمینی و شخصی بودن قواعد حقوق جزا:**

منظور از سرزمینی بودن این است که اجرای قوانین کیفری در نقاطی که تحت سلطه و حاکمیت دولت قرار دارد ممکن است. شخصی بودن یعنی ضمانت اجراهای حقوق کیفری تنها بر فرد مرتکب تحمیل می‌شوند؛ نه اقوام او

یا افرادی که در وقوع جرم نقشی نداشته‌اند. **از منظر دکتر عباس منصور آبادی** **و ویژگی‌های حقوق جزا عبارتند از:** ۱- **آمره بودن** ۲- **سرزمینی بودن** ۳- **داشتن ضمانت اجرای خاص** ۴- **وابستگی به اراده دولت**

۵- **عام و کلی بودن** ۶- **تحول پذیری.**

نکته ۱۰: تعریف سیاست جنایی: مجموعه تدابیر و شیوه‌های پیشگیری به منظور اصلاح و تربیت مجرمان

می‌باشد. به نظر می‌رسد برای نخستین بار «**فوئر باخ**» آلمانی اصطلاح سیاست جنایی را به مجموعه علوم جنایی وارد کرد.^۲ سیاست جنایی طبق تعریف «**فون لیتز**» رشته‌ای است که حسب داده‌های فلسفی و علمی و

طبق مقتضیات تاریخی کوشش می‌کند تا به تدوین نظریه‌های کیفی و پیشگیری جرائم که در عمل مفید واقع گردد، بپردازد، «**مارک آنسل**» معتقد است سیاست کیفری، هم علم است و هم هنر که موضوع آن تدوین بهترین

قواعد مثبت در پرتو داده‌های جرم‌شناسی است.^۳ «**سیاست کیفری**» به مجموعه تدابیر و روش‌هایی اطلاق می‌شود که پیشگیری از جرم می‌کنند و به درمان مجرمیت می‌پردازند برخی «**سیاست کیفری**» را از «**سیاست**

جنایی» تفکیک می‌کنند و **اولی** را در محدوده قوه قضاییه و سازمان‌های وابسته به آن و **دومی** را در محدوده عام سیاست دولت و کلیه سازمان‌های دولتی می‌دانند.^۴

نکته ۱۱: رابطه اخلاق و حقوق کیفری: گاهی قلمرو اخلاق از حقوق کیفری گسترده‌تر است، مثل گناه بودن و

دروغ‌گویی، گناه قلمرو حقوق کیفری از قلمرو اخلاق وسیع‌تر به نظر می‌رسد، مثل جرائم راهنمایی و رانندگی و حفظ محیط زیست. (از نگاه هنجاری، اخلاق و حقوق دو نهاد دستوری‌اند که عهده دار سامان بخشیدن به

زندگی فردی و اجتماعی‌اند، و از دید کارکردی، مکمل یکدیگر در ساحت اجتماعی هستند. با وجود پیوند ژرف اخلاق و حقوق کیفری و داد و ستد آن‌ها با یکدیگر، این دو نظام هنجاری جدا از هم می‌باشند و در موضوع

و هدف از یکدیگر فاصله دارند. / ضمانت اجرای حقوق کیفری محسوس و دنیوی است در حالی که ضمانت

۱- منبع پیشین، ص ۳۰

۲- حسینی، سیدمحمد ۱۳۸۳ «سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران» انتشارات سمت: ص ۲۳

۳- نوربها، رضا ۱۳۹۱ «زمینه حقوق جزای عمومی» انتشارات گنج دانش: ص ۱۳۴

۴- منبع پیشین، ص ۲۳

اجرای قواعد اخلاقی امری درونی و ناشی از تأثرات وجدانی است در نظام اخلاقی به خصوص اخلاق شرعی تا زمانی که نیت انسان به منصف ظهور برسد مجازات دنیوی بر افعال انسان مترتب نیست، بین ممنوعیت‌های اخلاقی و حقوق کیفری رابطهٔ عموم و خصوص من وجه وجود دارد. به این ترتیب که یک نقطهٔ اشتراک و دو نقطهٔ افتراق دارند؛ هر دو در برخی قواعد و معیارها مانند قتل، سرقت، زنا و غیره ... اشتراک دارند ولی برخی از ممنوعیت‌های اخلاقی مثل بخل، حسد، ریا و غیره ... از نظر کیفری ممنوعیت ندارند و برخی از ممنوعیت‌های کیفری مثل قاچاق کالا، تخلفات ترافیکی و جرایم سیاسی و غیره ... از لحاظ اخلاقی ناپسند به شمار نمی‌آیند.

نکته ۱۲: رابطه فلسفه و حقوق کیفری: مسأله آزادی انسان و حدود مسئولیت او از جمله موضوع‌هایی است که فیلسوف را به معرفت جامع‌تری از اغراض مجازات‌ها هدایت می‌کند. در فلسفه جزا درباره حق مجازات و منشأ این حق بحث و گفت‌وگو می‌شود. پاسخ این پرسش که آیا حق مجازات منشأ الهی دارد یا فرضاً از یک پیمان اجتماعی سرچشمه می‌گیرد یا اظهار انگیزه انتقام جویی است، هر یک آثار احتمالی دربردارد که در تنظیم سیاست کیفری جامعه بی‌تأثیر نیست. از این رو فلسفه و حقوق کیفری هنگامی که موضوع‌های این رشته حقوق در قلمرو تفکرات فلسفی قرار می‌گیرد، پیوندی نزدیک با یکدیگر پیدا می‌کنند.

نکته ۱۳: به موجب ماده ۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ این قانون در بخش کلیات به ترتیب شامل موارد ذیل است:

الف- جرائم: در ماده ۲ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ تعریف آن بیان شده و از قواعد مربوط به آن می‌توان به اصل قانونی بودن جرائم اشاره کرد. در قوانین پیش از انقلاب مجازات به ۳ دسته جنحه، جنایت و خلاف تقسیم شده بودند؛ اما در قوانین فعلی تقسیم‌بندی خاصی نسبت به جرائم انجام نشده تنها در ماه ۱۹ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ جرائم تعزیری بر حسب مجازات آن‌ها درجه‌بندی شده‌اند و بر اساس ماده ۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ اصلاحی ۱۳۹۴ کلیه جرائم دارای جنبه الهی هستند که در کل می‌تواند دو حیثیت داشته باشد: ۱- حیثیت عمومی؛ ۲- حیثیت خصوصی. (با توجه به مباحث دکترین حقوق کیفری ایران می‌توان جرایم را با توجه به نوع مجازات آن‌ها که در ماده ۱۴ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ آمده‌اند به: ۱- جرایم مستوجب حد ۲- جرایم مستوجب قصاص ۳- جرایم مستوجب دیه ۴- جرایم مستوجب تعزیر تقسیم نمود. و سایر تقسیم‌بندی‌ها مثل تقسیم جرائم به عمومی و اختصاصی یا جرایم عمد و غیر عمد یا مطلق و مقید و غیره ... تقسیم‌بندی‌هایی است که در ذیل ماده ۲ ق.م.ا به تشریح آن‌ها خواهیم پرداخت.)

ب- مجازات‌ها: در ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ انواع مجازات‌ها احصاء شده از قواعد مربوط به آن می‌توان به اصل قانونی بودن مجازات‌ها اشاره کرد. در ضمن نسبت به مجازات‌ها اصولی حاکم است که در منابع فقهی و قوانین به آن‌ها اشاره شده است. مثلاً در مورد مجازات حدی باید دانست که این دسته از مجازات‌ها غیرقابل تبدیل و تخفیف هستند. (موضوع ماده ۲۱۹ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲) تنها از طریق توبه و عفو قابل اسقاط و تخفیف می‌باشند.

پ- اقدامات تأمینی و تربیتی: تدابیر پیشگیری‌کننده که در خصوص افرادی خاص به کار می‌رود. بعضی از افراد خطرناک که به سبب ارتکاب جرائم متعدد یا به دلیل عدم تعادل روانی نظم جامعه را مختل می‌سازند در جامعه حضور دارند که باید به وسیله تدابیری که حافظ حقوق فرد و جامعه باشد و دفاع اجتماعی را تحکیم بخشد، رفتار این افراد کنترل شود. این رشته از تدابیر را اصطلاحاً اقدامات تأمینی می‌نامند. (ماده ۱۵۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ درباره رفتار مجانین ناظر بر این گونه اقدامات است.) در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ اقدامات تأمینی و تربیتی بیشتر در مورد اطفال و نوجوانان کاربرد دارد.

ت- شرایط مسئولیت کیفری: فصل اول از بخش چهارم کتاب قانون مجازات اسلامی به مبحث شرایط مسئولیت کیفری اختصاص یافته است. این شرایط عبارتند: از عقل، بلوغ، اختیار، علم و عمد در ارتکاب جرائم عمدی و احراز تقصیر در جرائم غیر عمدی و برخی دیگر از شرایط که مقنن این شرایط را در مواد ۱۱۴ الی ۱۴۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ پیش‌بینی نموده است.

ث- موانع مسئولیت کیفری: فصل دوم از بخش چهارم کتاب قانون مجازات اسلامی به مبحث موانع مسئولیت کیفری، در مواد ۱۴۶ و ۱۵۵ ق.م.ا.پ.رداخته است که برخی از آن‌ها در قالب **عوامل رافع مسئولیت کیفری** عبارتند: از کودکی، جنون، اکراه غیر قابل تحمل، خواب و بیهوشی، مستی و بی‌ارادگی حاصل از مصرف مواد مخدر، مسکرات، روان‌گردان و نظایر آن‌ها، اشتباه یا جهل به حکم. دسته دیگر تحت عنوان «**علل موجّه جرم**» همانند دفاع مشروع، ضرورت یا اضطرار، حکم قانون، امر آمر قانونی و اقدامات والدین و سرپرستان قانونی ... در مواد ۱۵۶ الی ۱۵۹ قانون ق.م.ا.پ. مصوب ۱۳۹۲ مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

نکته ۱۴: با نسخ قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹ به نظر می‌رسد قوانین جزایی ایران با یک خلأ قانونی نسبت به مقررات و قواعد این‌گونه اقدامات مواجه است؛ لذا قانون‌گذار موظف است با توجه به پیش‌بینی این‌گونه اقدامات در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به وضع چنین مقرراتی اقدام نماید.

نکته ۱۵: قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ پس از انقضای مدت آزمایشی آن در تاریخ ۱۳۹۷/۰۳/۰۹ با عنوان قانون دائمی از تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی گذشت و به تأیید شورای نگهبان رسید.

سؤالات

۱- مقررات موضوعه مربوط به کدام‌یک از نهادهای حقوقی طبق قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ به صراحت نسخ شده است؟

(ارشد سراسری ۹۳)

- (الف) کیفرهای اصلی
(ب) کیفرهای تکمیلی
(ج) کیفرهای تعزیری
(د) اقدامات تأمینی و تربیتی

۲- کدام قانون در فصوص تصویب قانون «(اجع به مجازات اسلامی) صمیم نیست؟

(ارشد سراسری ۸۹)

- (الف) ۱۳۶۰ (ب) ۱۳۶۲ (ج) ۱۳۷۵ (د) هیچ‌کدام

۳- قاضی در صدور احکام کیفری به کدام منبع نمی‌تواند استناد کند؟

(وکالت ۸۴ و ارشد سراسری ۸۳)

- (الف) عرف (ب) قانون (ج) آرای وحدت رویه (د) معاهدات بین‌المللی

۴- کدام‌یک از منابع را منابع مکمل حقوق کیفری نامیده‌اند؟

(ارشد آزار ۸۶)

- (الف) قانون (ب) رویه قضایی (ج) معاهدات بین‌المللی (د) آیین نامه

۵- کدام‌یک از منابع ممکن است مستند مکم قاضی قرار گیرد؟

(ارشد آزار ۷۴)

- (الف) عرف (ب) آیین‌نامه (ج) معاهدات بین‌المللی (د) نظریه علمای حقوق

۶- کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) در کدام‌یک از سال‌های زیر تصویب شده است؟

(وکالت ۸۱)

- (الف) ۱۳۶۲ (ب) ۱۳۷۰ (ج) ۱۳۷۵ (د) ۱۳۷۸

۷- در کدام‌یک از سال‌های زیر قانون نمونه اجرای محکومیت‌های مالی به تصویب رسیده است؟ (ارشد آزار ۸۸)

- (الف) ۱۳۷۸ (ب) ۱۳۷۷ (ج) ۱۳۷۰ (د) ۱۳۷۵

- ۸- آرای دیوان عالی کشور در مقام ومدت رویه قضایی از نوع کدام منابع حقوق جزا است؟ (وکالت ۷۲)
- الف) اختیاری (ب) اصلی (ج) اعتباری (د) حاشیه‌ای
- ۹- کدام موضوع خارج از ممدوده مطالعات حقوق جزای عمومی است؟ (ارشد سراسری ۸۹)
- الف) تعریف و تبیین جرم و عناصر آن به‌طور کلی (ب) کیفیات تخفیف‌دهنده و علل تشدیدکننده
ج) مسئولیت جزایی (د) طبقه‌بندی و تفکیک هر یک از عناصر جرائم گوناگون
- ۱۰- با توجه به ماده ۱ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ این قانون مشتمل بر کدام یک از موارد زیر نمی‌باشد؟ (تالیفی)
- الف) تعزیرات (ب) موانع مسئولیت کیفری
ج) مجازات‌های بازدارنده (د) اقدامات تأمینی و تربیتی
- ۱۱- ماده ۶۰۷ قانون مجازات اسلامی که «تمرد نسبت به مأموران دولت» را جرم‌انگاری کرده است، بیان‌گر تعامل حقوق کیفری با کدام شعبه حقوق است؟ (ارشد سراسری ۹۱)
- الف) بین‌المللی (ب) اساسی (ج) خصوصی (د) اداری
- ۱۲- سیاست جنایی، یعنی:
- الف) مجموعه تدابیر سرکوبنده به‌منظور طرد بزهداران
ب) سیاست دولت در مقابل جرم
ج) مجموعه تدابیر و شیوه‌های پیشگیری به‌منظور اصلاح و تربیت مجرمان
د) سیاست دولت در حذف و طرد بزهداران به‌منظور تقویت دفاع اجتماعی
- ۱۳- گستره قانون مجازات اسلامی دربرگیرنده کدام یک از موارد زیر است؟ (مركز وكلا ۸۴)
- الف) انواع جرائم و مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی و شرایط و موانع مسئولیت کیفری
ب) انواع مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی
ج) انواع جرائم و مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی
د) انواع جرائم و تدابیر تأمینی و تربیتی کیفرهای قانونی
- ۱۴- نسبت اخلاق و حقوق کیفری به لحاظ منطقی چگونه است؟ (ارشد آزار ۸۵)
- الف) تباین کلی (ب) تساوی کلی (ج) عموم خصوص مطلق (د) عموم خصوص من وجه
- ۱۵- تومیه کدام یک از موارد زیر بر مبنای اخلاق نیست؟ (رکتری حقوق جزا و جرم شناسی ۹۸)
- الف) تبانی برای ارتکاب جرم ضد امنیت ملی (ب) لزوم علم و قصد در جرایم عمومی
ج) شخصی بودن مسئولیت کیفری (د) شرکت در جرم
- ۱۶- پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران قانون منع کشت فشنافش در چه سالی تصویب شد؟ (ارشد دانشگاه علوم انتظامی امین ۹۹)
- الف) ۱۳۵۷ (ب) ۱۳۵۸ (ج) ۱۳۵۹ (د) ۱۳۶۰
- ۱۷- کدام مورد جزء منابع ارشادی حقوق جزا می‌باشد؟ (ارشد دانشگاه علوم انتظامی امین ۱۴۰۰)
- الف) رویه قضایی (ب) قانون اساسی
ج) مصوبات قوه مجریه (د) آرای هیأت عمومی دیوان عالی کشور
- ۱۸- در کدام یک از امکام قانون اقدامات تأمینی و تربیتی ۱۳۳۹ در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مگمی پیش بینی نشده است؟ (رکتری حقوق جزا و جرم شناسی ۱۴۰۱)

- الف) ضبط اشیائی که ابزار ارتکاب جرم بوده یا در نتیجه جرم حاصل شده است.
 ب) تعهد تهدید کننده و ارائه وجه الضمان از سوی وی به تقاضای تهدید شده.
 ج) نگهداری مجرم مجنون دارای حالت خطرناک در محل مناسب
 د) اخراج بیگانه محکوم از کشور پس از تحمل مجازات

پاسخنامه

- ۱ د با توجه به ماده ۷۲۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ صراحتاً قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹ نسخ شده است.
- ۲ د قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱ می‌باشد. هیچ‌کدام از گزینه‌های (الف، ب و ج) پاسخ سؤال نمی‌باشد؛ لذا بر این اساس گزینه «د» پاسخ سؤال است.
- ۳ الف قضات محاکم نمی‌توانند به‌استناد عرف عملی را جرم دانسته یا بر طبق عرف مورد حکم قرار دهند. عرف ظاهراً در حقوق جزا نقشی ندارد به‌خصوص در کشورهایی که قوانین مدون جهت تنظیم روابط اجتماعی و پاسخ‌گویی به خدشه بر این روابط تدوین شده است، نقش عرف به ظاهر دیده نمی‌شود. اما با این حال درست است که قوانین جزایی مدون اصولاً عرفی نیستند؛ اما از عرف در تدوین آن‌ها استفاده شده است.
- ۴ ب رویه قضایی به مجموعه آرای و احکامی گفته می‌شود که از طرف محاکم در موضوع خاصی صادر می‌شوند که در این معنا از منابع فرعی و مکمل حقوق جزا هستند.
- ۵ ج معاهدات بین‌المللی بر اساس ماده ۹ ق.م.ا. ۱۳۹۲ و ماده ۸ قانون مدنی چون در حکم قانون است می‌تواند مستند حکم قاضی قرار گیرد.
- ۶ ج قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ (کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی) برخی مواد آن طبق ق.م.ا. ۱۳۹۲ و بعضی دیگر با توجه به قانون حمایت از خانواده ۱۳۹۱ نسخ شده‌اند و به نظر می‌رسد شروع به جرم‌هایی که در این قانون پیش‌بینی شده است باید با شروع به جرم‌های ق.م.ا. ۱۳۹۲ هماهنگ باشند.
- ۷ ب قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب سال ۱۳۷۷ است. در حال حاضر قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴ حاکم می‌باشد.
- ۸ ب منابع الزامی و اصلی: منابعی هستند که قواعد و مقررات حقوق کیفری مستقیماً از آن‌ها ناشی شده و الزام‌آورند. این منابع عبارتند از: قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی قانون آیین دادرسی کیفری، مصوبات کمیسیون‌های مجلس، مصوبات قوه مجریه که به‌صورت آیین‌نامه‌های اجرای قانون تصویب می‌شوند و آرای وحدت رویه قضایی هیأت عمومی دیوان عالی کشور و لوایح قانونی مصوب شورای انقلاب
- ۹ د طبقه‌بندی و مطالعه جداگانه جرائم در حقوق جزای اختصاصی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. حقوق جزای اختصاصی هر جرم مثل قتل عمد، کلاهبرداری، سرقت، و را به‌طور جداگانه و مفصل بررسی می‌نماید.
- ۱۰ ج به‌استناد ماده ۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مجازات‌های بازدارنده به‌عنوان یکی از مجازات‌هایی که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ بود در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ پیش‌بینی نشده و از نظام قضایی ایران حذف شد.
- ۱۱ گزینه د صحیح است. حقوق جزا از حقوق اداری برای شناخت و تعریف مأمورین دولت استفاده می‌کند.
- ۱۲ ج سیاست جنایی (مجموعه تدابیر و شیوه‌های پیشگیری به‌منظور اصلاح و تربیت مجرمان می‌باشد. به نظر می‌رسد برای نخستین بار «فوئر باخ» آلمانی اصطلاح سیاست جنایی را به مجموعه علوم جنایی وارد کرد. (حسینی، سیدمحمد ۱۳۸۳، سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران، انتشارات سمت: ص ۲۳) سیاست جنایی طبق تعریف «فون لیتز» رشته‌ای است که حسب داده‌های فلسفی و علمی و طبق مقتضیات تاریخی کوشش می‌کند تا به تدوین نظریه‌های کیفی و پیشگیری جرائم که در عمل مفید واقع گردد، بپردازد، «مارک آنسل» معتقد است سیاست کیفری، هم علم است و هم هنر که موضوع آن تدوین بهترین قواعد مثبته در پرتو داده‌های جرم‌شناسی است. (نوربها، رضا ۱۳۹۱، زمینه حقوق جزای عمومی، انتشارات گنج

دانش: ص ۱۳۴) بنابراین «سیاست کیفری» به مجموعه تدابیر و روش‌هایی اطلاق می‌شود که پیشگیری از جرم می‌کنند و به درمان مجرمیت می‌پردازند برخی «سیاست کیفری» را از «سیاست جنایی» تفکیک می‌کنند و اولی را در محدوده قوه قضائیه و سازمان‌های وابسته به آن و دومی را در محدوده عام سیاست دولت و کلیه سازمان‌های دولتی می‌دانند. (همان: ص ۲۳)

۱۳ الف به‌استناد ماده ۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ به قانون مجازات اسلامی مشتمل بر جرائم، مجازات‌های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی و شرایط و موانع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم بر آن‌ها است. (به نکته ۱۳ ذیل ماده ۱ ق.م.ا مراجعه شود.)

۱۴ د گاهی قلمرو اخلاق از حقوق کیفری گسترده‌تر است، مثل گناه‌بودن و دروغ‌گویی، گاهی نیز قلمرو حقوق کیفری از قلمرو اخلاق وسیع‌تر به نظر می‌رسد، مثل جرائم راهنمایی و رانندگی و حفظ محیط‌زیست؛ لذا با این تفسیر نسبت بین آن‌ها عموم خصوص من وجه است.

۱۵ الف با توجه به نکته ۱۱ ذیل ماده ۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ (همان‌گونه که در بحث رابطه اخلاق و حقوق کیفری در کتاب کلیات حقوق کیفری عمومی ۱ تألیف دکتر عباس منصور آبادی آمده است برخی ممنوعیت‌های کیفری مثل قاچاق کالا یا جرایم سیاسی مبنای اخلاقی ندارند؛ لذا چون جرایم علیه امنیت ملی یک ممنوعیت کیفری محض به شمار می‌رود، توجیه اخلاقی برای آن وجود ندارد. اما در سایر گزینه‌ها مبنای اخلاقی و حقوقی موجود است.)

۱۶ ب قانون منع کشت خشخاش بعد از پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۸ به تصویب رسید. در ضمن اولین قانون راجع به مواد مخدر در ایران قبل از انقلاب قانون تحدید تریاک مصوب ۱۲۹۸ است.

۱۷ الف رویه قضایی منبع ارشادی و فرعی محسوب می‌شود.

۱۸ ب با توجه به تأسیسات و مقررات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹

ماده ۲- هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

نکته ۱: جرم در لغت به معنای گناه، جناح، عصیان، خطا و اشتباه آمده و در ادبیات نیز بیشتر در معنای گناه مورد توجه قرار گرفته است.^۱

نکته ۲: جرم فعل یا ترک فعلی است که جامعه آن را به دلیل اخلاق در نظم اجتماعی به قید ضمانت اجرای کیفری منع کرده است. نتایج این تعریف این است که: ۱. جرم یک واقعیت انسانی و اجتماعی است. (پدیده جنایی) ۲. پدیده جنایی واکنش اجتماعی علیه بزهکار را بر می‌انگیزد. ۳. تحول واکنش اجتماعی (تطبیق مبارزه علیه جرم با رفتارهای انسان که در هر زمان و مکان دستخوش دگرگونی است) علیه پدیده جنایی واقعیتی انکارناپذیر است.^۲

نکته ۳: این ماده در واقع تأکیدی است بر اصول ۱۶۶ و ۱۶۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اشاره به اصل قانونی‌بودن جرائم و مجازات‌ها دارد که این اصل تعیین مجازات از سوی اشخاص و سازمان‌ها و نهادهای دولتی و انتظامی را بی‌اعتبار می‌داند. مهم‌ترین انتقاد وارد بر این اصل این است که به شخصیت بزهکار توجه نمی‌شود. و تمام حالت خطرناک مجرم را در بر نمی‌گیرد.

نکته ۴: یکی از مبانی مهم اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات، اصل آزادی است: زیرا هر فعل یا ترک فعلی که جرم تلقی و مجازاتی برای آن پیش بینی شود، تنگنا و محدودیتی برای انسان پدید می‌آورد و مغایر با آزادی است. بنابراین حرمت کرامت انسانی حکم می‌کند که حریم آزادی‌های او معلوم و محفوظ باشد.^۳

نکته ۵: ماده ۲ ق.م.ا.مصوب ۱۳۹۲ در تعریف جرم^۴ در مقایسه با ماده ۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ از عبارت «رفتار» استفاده کرده است. رفتار منتج به جرم باید در قانون جزا پیش‌بینی و مستوجب کیفر قانونی باشد بنابراین تا وقتی رفتار غیرعادی و زیان‌آور شخص به اجتماع با متون قانونی منطبق نباشد مرتکب قابل تعقیب نیست.

نکته ۶: واژه «رفتار» در ماده ۲ ق.م.ا. در برگیرنده تمام مصادیق رفتار مجرمانه است، که توسط مجرم ارتکاب می‌یابد و منحصر به فعل و ترک فعل نمی‌باشد؛ زیرا آنچه که رفتار مرتکب را در جرائم مختلف متفاوت می‌کند عنصر مادی جرم است؛ خواه فعل باشد و یا ترک فعل. از سوی دیگر چون عناصر مادی جرم یکی نیستند رفتار مرتکب نیز با توجه به آن متغیر است.^۵

۱- نوربها، رضا ۱۳۸۵ «مینه حقوق جزای عمومی» انتشارات گنج دانش: ص ۱۳۳ - از دیدگاه فقه اسلامی جرم در معنای لغوی به معنای جداکردن میوه از درخت است و این واژه برای اکتساب هر کار ناپسند استعاره گرفته شده است. کرباسی، محمد مهدی (۱۳۸۹) ماهیت جرم در فقه و قانون جزا مجله معرفت شماره ۵۸ صفحات ۶۸ الی ۷۶ (اصل الجرم قطع الثمره عن الشجر... و استعیر ذلک لکل اکتساب مکروه (راغب اصفهانی، معجم الفاظ القرآن، قم، اسماعیلیان، بی تا، ص ۸۹). جرم در اصطلاح عبارت است از هر فعلی که قانون را ممنوع اعلام کرده و فاعلش را مستحق مجازات دانسته است یعنی در واقع جرم زیربنا گذاشتن قوانین جزایی تعریف شده است. در حقوق جزا سعی می‌شود جرم به نحوی تعریف شود که قانون‌گذار بتواند آن را در قالب قانون پیاده کند. زیرا وظیفه تشخیص اعمال و یا ترک اعمال که به ارزش‌های اجتماعی لطمه می‌زند و نظم جامعه را مختل می‌کنند و موجب آسیب به آن می‌شوند برعهده قانون‌گذار است (نوربها رضا ۱۳۸۵ منبع پیشین، ص ۱۳۵) تعریف جرم با توجه به نظر اندیشمندان و بر اساس رشته‌هایی که جرم را مورد مطالعه قرار می‌دهند متنوع و متفاوت است و لذا انتخاب تعریفی از جرم که جامع افراد و مانع اغیار باشد بسیار مشکل می‌باشد. (عالی پور، حسن ۱۳۸۹ «ماهیت جرم» فصلنامه علمی پژوهشی حقوق و سیاست سال دوازدهم شماره ۲۸ ص ۱۸۵)

۲- اردبیلی، محمد علی ۱۳۹۲ «حقوق جزای عمومی، (جلد نخست)» نشر میزان، چاپ سی و یکم: ص ۲۵

۳- منبع پیشین: ص ۱۸۴

۴- یکی از واژگان مشابه با جرم «فساد» است اما این واژه نسبت به «جرم» جزئی‌تر است. تعریف «فساد» در بند الف ماده ۱ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ با اصلاحات بعدی آمده است.

۵- الهی منش، محمد رضا و مرادی اوجاز، محسن ۱۴۰۰ «جرائم علیه اشخاص» انتشارات مجد، چاپ اول: ص ۳۵

نکته ۷: مبانی اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها در نظام جزایی اسلام بدین شرح است: الف - آیه «لا یکلف الله نفساً الا ما آتیها» (طلاق: ۷)؛ ب - آیه «و ما کُنَّا معذبین حتی نبعث رسولا» (اسرا: ۱۵)؛ ج - قاعده قبح عقاب بلا بیان؛ د - حدیث نبوی رفع؛ س - اصل اباحه؛ ش - اصل برائت.

نکته ۸: مهم‌ترین نتایج اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها **الف** - تفسیر مضیق و محدود قوانین جزایی ب - عدم عطف به ماسبق شدن قوانین جزایی

نکته ۹: در حقوق جزا اصل بر تفسیر مضیق و تفسیر به نفع متهم است. لازم است توجه شود که هر تفسیر مضیقی همواره به نفع متهم نیست و تفسیر به نفع متهم هم همیشه مضیق نیست. آنچه در تفسیر قوانین کیفری مهم است ملحوظ داشتن نفع متهم است که گاه به تفسیر مضیق تعبیر و گاه این دو نوع تفسیر یکی انگاشته می‌شود. تفسیر به نفع متهم ریشه در اصل برائت، دارد که خود مبتنی بر اصل قانونی بودن جرم و مجازات است.

نکته ۱۰: قاعده در آنکه از جمله قواعد فقهی است به بحث تفسیر مضیق در قوانین کیفری بسیار نزدیک است. (ادراؤ الحدود بالشبهات؛ با وجود شبهه، حد را اجرا نکنید) استثنایی که در مورد منع تفسیر موسع از قوانین جزایی وجود دارد تفسیر قوانین ارفاق‌آمیز است. مراحل تفسیر عبارتند از: ۱. احراز نظر مقنن ۲. تفسیر مضیق ۳. تفسیر به نفع متهم

نکته ۱۱: مرجع تفسیر قانون اساسی با شورای نگهبان و مرجع تفسیر قوانین عادی با مجلس شورای اسلامی است. محدوده اختیار قاضی در تفسیر قوانین، در حد تفسیر حق می‌باشد به نحوی که قاضی حق جرم‌انگاری یا جرم‌زدایی را نخواهد داشت.

نکته ۱۲: انواع تفسیر قانون: تفسیر قانونی؛ همان‌طور که در نکته قبل گفته شد تفسیر قانون اساسی وظیفه شورای نگهبان و تفسیر قوانین عادی با مجلس شورای اسلامی است. تفسیر قضایی: این تفسیر توسط قاضی در مقام تمییز حق و ناحق صورت می‌گیرد. تفسیر دکترین: الف - تفسیر مضیق محدود یا ادبی یا منطوقی ب - تفسیر منطقی، توضیحی یا مبنایی ج - تفسیر از طریق قیاس منصوص‌العله^۱ با رعایت اصل قانونی بودن جرم و مجازات. د - تفسیر به نفع متهم. س - تفسیر موسع که در حقوق جزا کاربرد زیادی ندارد یا به عبارت دیگر ممنوع است. (بهترین شیوه تفسیری، تفسیر منطقی یا توضیحی است؛ زیرا قاضی با وجود این که دنبال کشف مراد واقعی قانون‌گذار است مفهوم قانون را تا جایی گسترش می‌دهد که مقبولیت عرفی و عقلی داشته باشد) در عین حال نیز نباید به جای تفسیر، دست به ایجاد یک قاعده ثانوی یا وضع قانون جدید بزند.

نکته ۱۳: درک آنچه قانون‌گذار مدنظرش بوده اساس تفسیر غایی یا قانونی یا منطقی را تشکیل می‌دهد. یکی از ارکان تفسیر غایی منظور نمودن علت وضع ماده است. رأی وحدت رویه دیوان عالی کشور به شماره ۱۲ مورخ ۱۳۶۴/۰۳/۲۰ نمونه‌ای از تفسیر غایی است: «کیفری که قانون‌گذار در ماده ۸۷ قانون تعزیرات برای اهانت به کسانی که در سمت‌های مختلف دولتی و وظائفی را انجام می‌دهند و به آن مناسبت مورد اهانت قرار

۱- نگارنده کتاب حاضر طبق اصل حداقل بودن حقوق جزا اصولاً با موضوع استفاده از قیاس در حقوق کیفری مخالف است اما از آن جا که حقوق کیفری را انعطاف پذیر و پویا می‌داند معتقد است در برخی موارد می‌توان از قیاس منصوص‌العله تحت شرایط خاص بهره برد قضیه را با یک مثال ساده روشن می‌کنم ببینید وقتی پزشک به شما می‌گوید ترشی برای شما خوب نیست لذا لیمو نخور چون ترش است این جا منظور پزشک، قطعاً لیمو نیست در این جا، پرهیز بیمار از چیزهای ترش برای پزشک ملاک است (البته دایره ترشی را نباید آن قدر گسترده کنیم و حتی چیزهایی که درصد کمی از ترشی را دارند هم به حکم پزشک اضافه کنیم). یعنی چیزهای ترش مانند لیمو مدنظر پزشک است که بیمار از آن پرهیز کند (پس در قیاس منصوص‌العله علاوه بر بیان علت حکم و تنقیح مناط، رعایت شرایط شکلی نیز مهم است). در بحث شراب که مسکر است و شارع مقدس ما را از آن منع کرده، در موارد مشابه باید به دنبال مسکراتی باشیم که شبیه حالت شراب است و هر مسکری را داخل در این حکم قرار ندهیم لذا نگارنده هم معتقد است در بحث استفاده از قیاس منصوص‌العله باید رعایت تفسیر مضیق و حداقلی و حتی شکلی را داشته باشیم و دایره آن را به هیچ عنوان گسترش ندهیم. و به اصل ممنوعیت تفسیر در حقوق کیفری جز در موارد استثنائی پای بند باشیم.

می‌گیرند معین کرده باشد از مجازاتی است که در ماده ۸۶ همان قانون برای اهانت به افراد غیرمسئول تعیین شده و در این امر حفظ نظم عمومی و سیاست اداری کشور ملحوظ بوده و حق شخص و فردی نیست که انصراف آنان از شکایت تعقیب جزائی را کلاً موقوف نماید؛ لذا نظر شعبه ۱۹۳ دادگاه کیفری ۲ تهران از این جهت منطبق با موازین قانونی بوده و صحیحاً صادر شده...» در تفسیر قیاسی قانون‌گذار ما فقط قیاس منصوص‌العله که مورد پذیرش امامیه است، را قبول دارد؛ یعنی اگر در روایتی علت حکمی بیان شود به دلیل وجود علت می‌توان آن را به موارد دیگر که مشمول آن علت هستند، تسری داد. **مثل شراب حرام است چون مسکر است. پس ققاع و نیبذ هم بنا به قیاس منصوص‌العله چون مسکر هستند حرامند.** یکی دیگر از اقسام تفاسیر، تفسیر لفظی است. در این روش برای استخراج معنی قانون، قاضی همواره باید به منطق مجرد تکیه کند. **قیاس صوری و قیاس اولویت و مفهوم مخالف** فتوئی است که مفسر می‌تواند در درک متن قانون به آن متوسل شود. برخی این روش را نادرست و بیهوده می‌دانند؛ زیرا این روش قانون را بی‌نقص می‌داند؛ در حالی که هیچ قانونی خالی از اشتباه نیست. همچنین با این روش حقوق کیفری ثابت و ایستا است؛ در حالی که حقوق ماهیتاً زنده و متحول است.^۱

نکته ۱۴: نتایج تفسیر مضیق قوانین کیفری: ۱- تیره در حال شک ۲- منع دلیل تراشی به وسیله قیاس.

نکته ۱۵: قبل از قانون جرائم رایانه‌ای با فقدان نص قانونی چون «خودکشی» جرم نبود؛ لذا معاونت در آن هم قابل تصور نبود؛ اما در قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ برای معاونت در خودکشی در صورتی که از طریق دستگاه رایانه صورت گیرد مجازات در نظر گرفته شده است.^۲

نکته ۱۶: تا قبل از تصویب قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶ «آلودگی صوتی» تنها در آیین‌نامه نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی مصوب ۱۳۷۸ موضوع ماده ۲۷ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا پیش‌بینی شده بود اما اکنون صراحتاً آلودگی صوتی در منابع ثابت طبق ماده ۲۹ هوای پاک و اصل قانونی بودن جرم و مجازات جرم شناخته شده است.

نکته ۱۷: چند نمونه از نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه در رابطه با اصل قانونی بودن جرم و مجازات

الف- با توجه به اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها چون جهت استفاده از کراوات، دوچرخه سواری دختران در خیابان‌های اصلی و نحوه اصلاح موی پسران در قوانین موضوعه و مدونه مجازاتی در نظر گرفته نشده، لذا عمل مذکور قانوناً جرم تلقی نمی‌شود. (نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه به شماره ۷/۵۱۵۲ مورخ ۱۳۷۹/۰۶/۰۵)

ب- برای خرید و فروش و آموزش و به‌کارگیری آلات موسیقی مجازاتی تعیین نشده و لذا داشتن آن‌ها جرم به حساب نمی‌آید. (نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه به شماره ۷/۹۵۷ مورخ ۱۳۷۷/۱۲/۲۳)

پ- عمل شخصی که خود را به‌جای شاکی خصوصی معرفی کرده و بیان شکایت نموده ولی به ضرر او سخنی نگفته و اقدامی ننموده است فاقد عنوان جزایی است. (نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه به شماره ۷/۴۴۹۸ مورخ ۱۳۸۲/۰۶/۱۸)

ت- در قوانین جاری مملکتی برای شکستن دیوار صوتی توسط هواپیماهای داخلی به نحوی که در استعلام آمده، مجازاتی پیش‌بینی نشده است. (نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه به شماره: ۷/۵۵۴۱ مورخ ۱۳۸۵/۰۷/۱۹)

۱- اردبیلی، محمدعلی ۱۳۹۲ «حقوق جزای عمومی جلد نخست (منبع پیشین)»: ص ۲۱۳ الی ۲۲۹

۲- معاونت در خودکشی در ماده ۱۴ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ جرم‌انگاری شده است اما تنها در مورد تحریک به خودکشی طفل یا نوجوان است و نه همه افراد جامعه.

ث- أخذ وام از بانک و استفاده از تسهیلات بانکی، ولو با اظهار مطالب غیرواقعی، فاقد وصف جزایی است؛ زیرا وام گیرنده قصد خوردن مال دیگری را ندارد. (نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه شماره ۷/۴۷۲۷ مورخ ۱۳۸۸/۰۸/۰۴)

نکته ۱۸: برای آن که رفتاری جرم تلقی شود وجود ۳ عنصر لازم است

۱- عنصر قانونی ۲- عنصر مادی ۳- عنصر روانی یا قصد مجرمانه

۱- **عنصر قانونی** ⇨ با توجه به این عنصر، قانون گذار طی آن، دو ضابطه را برای ما بازگو کرده است: یکی ضابطه رفتار مبنی بر این که رفتار ممنوعه و قابل مجازات، چه رفتاری است، و دیگری ضابطه کیفر مبنی بر این که مجازات قابل اعمال نسبت به آن رفتار ممنوعه چه نوع و چه میزان مجازاتی است. رکن قانونی، رکن اعتباری و فرضی جرم است، یعنی قانون گذار با وضع حکم، جرم را در عالم اعتبار و فرض، ایجاد می کند.^۱ رکن قانونی مربوط به یک جرم خاص می باشد اما اصل قانونی بودن جرم و مجازات یک قاعده کلی و عام مربوط اصول حقوق کیفری است. ماده ۲ قانون مجازات اسلامی به همین عنصر اشاره دارد.

۲- **عنصر مادی** ⇨ رکن مادی، رکن واقعی و اصلی جرم است؛ یعنی آن چه که واقعیت و وجود خارجی جرم به آن وابسته است. رکن مادی، مجموعه اجزا و شرایط مادی و خارجی است که با وجود آن ها جرم در عالم خارج محقق می شود.

اشکال مختلف بروز رفتار مجرمانه بر اساس عنصر مادی

الف) **فعل مثبت** مثل سرقت.

ب) **فعل منفی** مثل امتناع از انجام وظایف قانونی.

ج) **فعل ناشی از ترک فعل** اگرچه عده ای قائلند که نمی توان برای این جرم مصداقی در حقوق ایران پیدا کرد (دکتر اردبیلی و دکتر محمد ابراهیم شمس ناتری) اما برخی دیگر نمونه هایی برای آن ذکر کرده اند؛ مثل رهاکردن طفل یا فرد عاجز در محل خالی از سکنه، تسلیم نقشه ها یا اسرار دفاع ملی توسط مأمور به حفظ آن ها به افراد فاقد صلاحیت و ارتکاب قتل یا ضرب یا جرح ناشی از بی مبالانی و عدم رعایت مقررات جزایی (دکتر ایرج گلدوزیان)

د) **حالت** مثل اعتیاد و ولگردی.

دکتر میر محمد صادقی معتقد است عنصر مادی از سه جزء تشکیل می گردد

۱- رفتار فیزیکی اعم از فعل یا ترک فعلی که به صورت مادی و غیر مادی به نحو مباشرت یا تسبیب خود را نمایان می سازد.

۲- شرایط و اوضاع احوال موجود

۳- وقوع نتیجه حاصله.

۳- **عنصر روانی** ⇨ عبارت است از حالت درونی و ذهنی شخص که در هنگام ارتکاب جرم به صورت قصد مجرمانه یا تقصیر جزایی بروز پیدا می کند. عنصر معنوی فعل و انفعالات ذهنی مرتکب است. «انگیزه» از «قصد مجرمانه» متفاوت است. انگیزه جزء عنصر روانی جرم به شمار نمی رود و علی الاصول در ماهیت رفتار مجرمانه بی تأثیر است. انگیزه مقصد نهایی و هدف اصلی مجرم از ارتکاب جرم می باشد و ممکن است در جرائم مختلف به صورت های متفاوت منظور شود. (انگیزه به تعداد افراد متعدد می شود^۲). حال آن که عمد (سوء نیت

۱- عباس منصوریادی ۱۳۹۹ «مختصر حقوق جزای عمومی» نشر میزان، چاپ اول: ص ۸۹ و ۹۰

۲- الهام، غلامحسین و برهانی، محسن ۱۴۰۰، «درآمدی بر حقوق جزای عمومی» جلد اول، نشر میزان، چاپ ششم: ص ۲۰۵

خاص) همان اراده رسیدن به نتیجه نامشروع است که همواره در حقوق کیفری یکسان می‌باشد پس قصد، نتیجه بلافاصله فعل است ولی انگیزه و داعی، هدف نهایی و منظور نسبتاً بعید فاعل است.

(انگیزه در جرایم سیاسی = جزء رکن روانی محسوب می‌شود و این موضوع در قانون جرم سیاسی ۱۳۹۵ مورد تأکید قرار گرفته است.)

افزون بر عناصر سه‌گانه فوق ۱) دسته‌بندی‌های دیگری برای معرفی ارکان جرم وجود دارد:

بعضی از حقوق‌دانان، تحقق جرم را به وجود عنصر چهارمی به نام «**عنصر ناقح**» مشروط می‌دانند. آن‌ها معتقدند که اگر ارتکاب جرم در جهت استیفای حق یا ادای تکلیفی که قانون‌گذار تعیین کرده است، باشد، موردی برای تعقیب و مجازات نیست؛ البته اغلب حقوق‌دانان، این عنصر ناقح را همان «**اسباب اباحه یا علل موجهه**» می‌دانند. در مقابل دکتر میر محمد صادقی پس از معرفی اجزای عنصر مادی معتقد است چون ماهیت این اجزا را «**قانون‌گذار**» برای ما تبیین می‌کند و همین نکته در مورد عنصر روانی جرم نیز صادق است. به همین دلیل پیش‌بینی عنصر مجزایی برای جرم تحت عنوان عنصر قانونی ضرورتی ندارد. **با توجه به مراتب فوق می‌توان گفت اکثر حقوق‌دانان معتقدند که جرم دارای ۳ رکن است که آن‌ها را برشمردیم برخی دیگر معتقدند علاوه بر این ۳ عنصر، عنصر چهارمی (۴) بنام «عنصر ناقح» هم وجود دارد و برخی دیگر نیز هم‌چون دکتر میرمحمد صادقی معتقدند جرم دارای دو رکن مادی و روانی است و به عنصر قانونی نیازی نیست. لزوم تقارن عنصر مادی و روانی** ⇨ اگر در لحظه وقوع رکن مادی شخص، فاقد عنصر روانی باشد، جرم موردنظر واقع نشده است. برای مثال اگر شخص X به طرف محل کار Y حرکت کند که او را به قتل برساند؛ ولی در مسیر با ماشین خود تصادف کند و شخصی را به قتل برساند و بعد معلوم می‌شود شخص فوت شده Y است، نمی‌توان گفت او مرتکب قتل عمد شده است؛ بلکه او تنها مرتکب ایراد صدمه بدنی منجر به فوت ناشی از تصادف گردیده است.

نکته ۱۹: تقسیم‌بندی جرائم

۱. تقسیم جرائم از لحاظ عنصر قانونی:

تقسیم به **جرائم حقوق عمومی و جرائم حقوق اختصاصی** است. جرم حقوق عمومی را آن دسته از جرائمی معرفی می‌کند که تابع قواعد ماهیتی و شکلی مشترک و صلاحیت عام دادگاه‌ها است. در برابر این دسته از جرائم، جرائمی قرار می‌گیرد که منشأ آن‌ها حقوق اختصاصی است. با این توصیف جرائمی مانند جرائم سیاسی، جرائم نظامی^۱، جرائم مالیاتی، جرائم گمرکی و... جرائم حقوق اختصاصی به‌شمار می‌روند.

۲. تقسیم جرائم از لحاظ عنصر مادی:

الف- جرم آنی: وقتی عنصر مادی در یک لحظه واقع شود، جرم آنی است؛ مثل قتل و سرقت.

ب- جرم مستمر: رفتار مجرمانه تشکیل‌دهنده عنصر مادی مستمراً در جریان وقوع است و لذا قصد مجرمانه در جرائم مستمر در هر لحظه وجود دارد؛ مثل ترک انفاق و حمل سلاح غیرمجاز. (دکتر میر محمد صادقی معتقدند در جرایم مستمر تداوم رفتار فیزیکی باید تا حدی باشد که عرف استمرار را محقق بداند لذا اگر شخصی لباس مأمور نیروی انتظامی را بر تن کرده و بلافاصله آن را از تن خارج کند این رفتار را نمی‌توان جرم استفاده غیرقانونی از لباس نظامیان موضوع ماده ۵۵۶ ق. تعزیرات شمرد. نگارنده ضمن قبول نظر دکتر میر محمد

۱- **جرائم نظامی** جرایمی هستند که اعضای نیروهای مسلح در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌های نظامی و انتظامی که طبق قانون و مقررات به عهده آنان است مرتکب گردند. این تعریف در تبصره ۲ ماده ۵۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری هم سو با اصل ۱۷۲ قانون اساسی و ماده ۱ قانون جرایم نیروهای مسلح آمده است. (طبق بند ۴ ماده ۸ قانون راجع به استرداد مجرمین مصوب ۱۳۳۹ استرداد مرتکب جرم نظامی به کشورهای دیگر امکان پذیر نیست.)

صادقی معتقد است هر چند میزان تداوم و استمرار را باید از طریق عرف به دست آورد اما به دلیل نسبی بودن موضوعات، باید در موارد خاص شرایط و اوضاع و احوال و قرائن را هم در نظر گرفت به عنوان مثال استفاده از لباس غیر نظامی شاید برای تحقق جرم موضوع ماده ۵۵۶ ق. تعزیرات لازم باشد اما این رفتار به عنوان مقدمه جرم غصب عناوین یا مانور متقلبانه کلاهبرداری نیاز به تداوم و استمرار ندارد به عنوان مثال اگر شخص A خود را به شخص B دارای شغل نظامی معرفی کرده باشد و با برنامه ریزی قبلی برای جلب اعتماد شخص B بداند او در یک لحظه از خیابان یا چهارراهی برای دیدن شخص A عبور خواهد کرد و لذا برای چند دقیقه تا عبور شخص B از چهارراه لباس نظامی به تن کند این جا هر چند جرم استفاده غیر مجاز از لباس نظامیان موضوع ماده ۵۵۶ ق. تعزیرات محقق نشده است اما این به آن معنی نیست که این رفتار باید در همه موارد این گونه باشد لذا همین مقدار در مثال فوق می‌تواند باعث تحقق جرم غصب عناوین یا تحقق یکی از ارکان مادی جرم کلاهبرداری یعنی مانور متقلبانه باشد. همچنین زوج اگر دو سه روز از دادن نفقه افراد واجب النفقه خودداری کند نمی‌توان وی را به جرم ترک انفاق موضوع ماده ۵۳ ق. حمایت از خانواده مصوب ۱۳۹۱ محکوم کرد.

ج- جرم مکرر یا متوالی (استمرار یافته): که در آن مرتکب با قصد مجرمانه واحد نسبت به مجنی علیه واحد به دفعات به ارتکاب یک نوع جرم مبادرت می‌کند، مثل سرقت پول از مغازه توسط صندوق‌دار به دفعات. یا این که عنصر مادی جرم در برهه خاص زمانی (یک لحظه) رخ می‌دهد ولی آثار آن در طول زمان ادامه می‌یابد مثل ازدواج با دختر پائین تر از سن قانونی، صحنه سازی برای تهیه آثار تصرف در اراضی، عدم ثبت واقعه ازدواج دائم یا طلاق، و یا استفاده از سند مجعول که عنصر مادی این جرایم در زمان مشخص رخ می‌دهند منتهی آثار رفتار برای مدتی ادامه می‌یابد^۱. (نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه به شماره ۷/۴۵۳۰ مورخ ۱۳۸۹/۰۷/۲۸ ضمن آنی دانستن جرم استفاده از سند مجعول بیان داشته ممکن است آثار آن در طول زمان باقی بماند).

د- جرم به عادت یا اعتیادی: وقوع فعل معین در دفعات مکرر و حداقل ۲ بار تکرار مثل ولگردی که اعمال مجازات به مرتکب منوط به احراز تکرار است.

س- جرم مرکب: عنصر مادی این جرم از مجموع اجزای مختلف، به قصد حصول نتیجه واحد تشکیل شده است مثل کلاهبرداری که متشکل از توسل به وسایل متقلبانه و فریب دادن و بردن مال غیر است. یا جرم شناسایی و جذب و معرفی جاسوسان جهت جاسوسی علیه امنیت کشور و به نفع دولت خصم یا بیگانه موضوع ماده ۵۱۰ ق. تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ نیز جرم مرکب می‌باشد. این جرم همانند کلاهبرداری دارای سه رکن است و برای تحقق این دو جرم به صورت کامل، تمام سه رکن باید انجام شود حال ممکن است یک شخص کل ارکان را انجام دهد یا با هر کدام از ارکان توسط یک یا چند نفر صورت گیرد.

(به عنوان مثال اگر با فرض وجود قصد مجرمانه، رکن اول یعنی توسل به وسایل تقلبی، توسط شخص A و رکن دوم و سوم یعنی فریب و بردن مال غیر توسط شخص B صورت گیرد این جا شرکت در کلاهبرداری محقق است. یا مثال دیگر که جرم موضوع ماده ۵۱۰ ق. تعزیرات در نظر بگیریم که تمام انجام دهندگان ارکان جرم قصد مجرمانه دارند و رکن شناسایی جاسوس توسط شخص X، جذب جاسوس توسط شخص Y و بالاخره معرفی جاسوس برای جاسوسی علیه امنیت به نفع دولت بیگانه یا خصم توسط Z صورت گیرد در این جا هم شرکت در جرم موضوع ماده ۵۱۰ ق. تعزیرات محقق می‌باشد. پس همان طور که گفته شد ملاک تحقق جرم مرکب، انجام همه ارکان آن جرم است حال این موضوع می‌خواهد توسط یک نفر یا چندین نفر صورت گیرد. یعنی اگر تنها بحث

مانور متقلبانه و فریب صورت گیرد منتهی مالی برده نشود کلاهبرداری محقق نیست یا در مرحله شروع به جرم قرار دارد. یا در خصوص جرم موضوع ماده ۵۱۰ ق. تعزیرات اگر شناسایی و جذب جاسوس صورت گیرد منتهی بحث معرفی انجام نشود جرم مرکب مذکور محقق نخواهد شد و یا در مرحله شروع به جرم باقی خواهد ماند.)
ش - جرم ساده: عنصر مادی این جرم از یک فعل واحد تشکیل می‌شود مثل قتل

۳. تقسیم جرائم از لحاظ عنصر روانی:

الف - جرم عمدی: مرتکب دارای سوءنیت عام و خاص است؛ یعنی هم دارای قصد فعل و هم قصد نتیجه
ب - جرم غیر عمدی: مرتکب دارای سوءنیت عام و تقصیر جزایی است؛ یعنی دارای قصد فعل است اما قصد نتیجه ندارد.

«سوءنیت عام» یعنی علم به قانون و عمد در رفتار فیزیکی و اراده آگاهانه عامل در ارتکاب عمل مجرمانه.
«سوءنیت خاص» علم به موضوع و عمد در تحصیل مجرمانه است.

۴. تقسیم جرائم به اعتبار وصف جرم:

الف - جرم سیاسی^۱: موضوع اصل ۱۶۸ ق. اساسی و قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ می‌باشد. از ویژگی‌های جرم سیاسی انگیزه اصلاح طلبانه می‌باشد (البته به شرط آن که قصد ضربه زدن به اصل نظام وجود نداشته باشد) و دارای امتیازاتی نسبت به سایر جرایم است از جمله برگزاری دادگاه به صورت علنی و حضور هیأت منصفه که در دادگاه کیفری یک مرکز استان‌ها و یا با وجود مقامات کشوری و لشکری در دادگاه کیفری یک تهران مورد رسیدگی قرار می‌گیرد مصادیق جرم سیاسی در ماده ۲ قانون جرم سیاسی آمده است. (به نکته ۳۰ مراجعه شود) و مصادیقی هم که جرم سیاسی محسوب نمی‌شود در ماده ۳ قانون مذکور ذکر شده است. (بنگرید به قانون جرم سیاسی که در انتهای کتاب آمده است.) جرم سیاسی یک جرم مستقل محسوب نمی‌شود بلکه جرایم مختلفی با انگیزه اصلاح کشور را در بر می‌گیرد و آن چه این جرم را از جرایم امنیتی متمایز می‌سازد این است که در جرایم امنیتی موضوع قانون تعزیرات ۱۳۷۵ بیشتر براندازی و اصل نظام مدنظر است در حالی که در جرم سیاسی اصلاح و تغییر سیاست و مدیریت داخلی و خارجی مورد توجه است. در ضمن عدم ذکر مقام رهبری در ماده ۲ ق. جرم سیاسی در کنار سایر مقامات عالی رتبه این است که توهین و افترا به مقام رهبری نوعی براندازی و ضربه زدن به اصل نظام تلقی شده است.

توهین به مقام رهبری	توهین به رئیس جمهور
با انگیزه اصلاح ساختار مدیریت سیاسی کشور	با انگیزه اصلاح ساختار مدیریت سیاسی کشور
جرم سیاسی نیست چرا که در توهین به مقام رهبری انگیزه در عنصر روانی جرم نقش ندارد و قصد ضربه زدن به اصل نظام مفروض است و انگیزه تنها می‌تواند عامل مخففه باشد. و نام مقام رهبری در ماده ۲ ق. جرم سیاسی نیامده است،	جرم سیاسی است چرا که در توهین به رئیس جمهور، انگیزه در رکن روانی جرم نقش اساسی دارد و در ماده ۲ قانون جرم سیاسی ۱۳۹۵ نام این مقام ذکر شده است.

۱- گاهی در مقابل جرم ساده، جرم مرتبط قرار دارد که در دکتترین حقوقی تعریف مشخص ندارد قانون‌گذار فرانسوی جرائم را در برخی موارد مرتبط شناخته است مانند این که چندین جرم در یک زمان به کمک چندین تن ارتکاب یافته باشد. فایده تفکیک بین جرم ساده و جرم مرتبط را می‌توان در گستره صلاحیت دادگاه‌های کیفری یافت. (بحث صلاحیت اضافی موضوع مواد ۳۱۰ الی ۳۱۴ ق. آ. د. ک مصوب ۱۳۹۲)

۲- برخی چون (لویس پرول) مؤلف کتاب «جرم سیاسی» همراه افراد دیگری چون بونگرو، فری و گاروفالو جرم سیاسی را جایم علیه دولت یا جرایم طبقات مظلومین علیه ظالمین دانسته اند. ■ (میر محمد صادقی، حسین ۱۴۰۰ «منبع پیشین»: ص ۲۲۴ و ۲۲۵)

امتیازاتی که یک مجرم سیاسی از آن برخوردار است:

- ممنوعیت پوشاندن لباس زندان
- عدم اعمال مقررات ناظر بر تکرار جرم
- غیر قابل استرداد بودن آن‌ها به سایر کشورها
- ممنوعیت حبس انفرادی جز در شرایط استثنایی حداکثر به مدت ۱۵ روز
- حق ملاقات
- مکاتبه با بستگان طبقه اول در طول مدت حبس
- حق دسترسی به کتب، نشریات رادیو و تلویزیون

نظریه مشورتی شماره ۱۱۵۲/۱۴۰۱/۷ مورخ ۱۴۰۱/۱۲/۰۶: آیا توهین به مقام معظم رهبری و مرحوم امام (ره) جرم امنیتی محسوب می‌شود و مشمول ممنوعیت مندرج در بند «الف» ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌شود؟^۱ - جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی در فصل اول کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ و اهانت به بنیان‌گذار جمهوری اسلامی و مقام رهبری در فصل دوم همان قانون و در ماده ۵۱۴ ذکر شده است. چنانچه اراده قانون‌گذار این بود که جرم اخیرالذکر در زمره جرایم علیه امنیت باشد، در فصل مربوط ذکر می‌شد؛ حال آن‌که عنوان مجرمانه مذکور، در فصل مربوط به اهانت به مقدسات مذهبی و... آمده است؛ بنابراین جرم مورد سؤال، در زمره جرایم علیه امنیت نیست. تفکیک جرایم توهین به مقام بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و توهین به مقام رهبری طبق بند «ب» ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ از جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی... در بند «الف» این ماده، مؤید این نظر است. ۲- با عنایت به مراتب مذکور در بند یک پاسخ، جرم موضوع ماده ۵۱۴ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ مشمول «ممنوعیت» و «محدودیت» مذکور در ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و تبصره الحاقی این ماده مصوب ۱۳۹۹ نیست.

ب- جرم نظامی: جرایمی که توسط نظامیان احصاء شده در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ در راستای ایفای مسئولیت و وظایف آن‌ها صورت می‌گیرد و جرایم خاص نظامی و حتی جرایم عمومی که ناشی از انجام وظایف نظامیان است را در بر می‌گیرد. (به ماده ۵۷۱ الی ۶۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با الحاقیه ۱۳۹۳ و قانون جرایم نیروهای مسلح ۱۳۸۲ و اصل ۱۷۲ قانون اساسی مراجعه شود). صلاحیت دادگاه‌های نظامی وفق ماده ۱۰ قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ بر اساس مجازات اصلی جرم تعیین می‌شود.

پ- جرم مطبوعاتی: جرایمی که در حوزه نشر و مطبوعات به صورت الکترونیکی و سنتی صورت می‌گیرد. و همانند جرم سیاسی در اصل ۱۶۸ قانون اساسی از آن نام برده شده است و دارای امتیازاتی از جمله برگزاری دادگاه به صورت علنی و حضور هیأت منصفه در رسیدگی به جرایم مطبوعاتی، می‌باشد. (به قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ با اصلاحات و الحاقات بعدی مراجعه شود).

۵. تقسیم جرائم به اعتبار شدت و ضعف مجازات آن‌ها:

الف- خلاف، جنحه و جنایت: موضوع تقسیم بندی قبل از انقلاب در ماده ۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴

ب- جرایم مستوجب حد، قصاص، دیه و تعزیر: موضوع ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ (تقسیم جرایم به قابل گذشت و غیر قابل گذشت که به عنوان مثال در شکل گیری پرونده، نوع تعقیب، تخفیف مجازات و موقوفی تعقیب اثر دارد و همچنین جرایم مشهود و غیر مشهود که در مرحله کشف و

تعقیب مجرمان باید مدنظر ضابطین و مقامات قضایی دادسرا در مرحله تعقیب و تحقیق باشد؛ تقسیم‌بندی‌های دیگری است که بیشتر در آیین دادرسی کیفری به آن پرداخته می‌شود.

نکته ۲۰: جرم جزایی، مدنی و انتظامی ← جرم جزایی نقض متنی از متون قانونی است؛ در حالی که جرم مدنی

هر نوع رفتار ناشی از تقصیر است که باعث ورود خسارت شود، حتی وقتی قانون در مورد آن ساکت باشد. تخلف از مقررات خاص مربوط به یک جمعیت یا شغل معین **تخلف انتظامی** است در حالی که جرم جزایی نقض قانون جزای قابل اجرا نسبت به تمامی افراد یک کشور است.^۱

به جرائمی که نیازی به احراز عنصر معنوی ندارند **جرایم مادی صرف** (جرایم با مسئولیت مطلق) گفته می‌شود؛ به عبارت دیگر جرائمی که به صرف احراز عنصر مادی تحقق می‌یابد و نیازی به اثبات قصد مجرمانه یا سوءنیت مرتکب نیست: مثل صدور چک بلا محل

نکته ۲۱: انواع سوءنیت:

سوءنیت معین: یعنی تمایل فاعل به تحصیل نتایج معلوم و معین.

سوءنیت غیرمعین: یعنی فاعل، خواستار نتیجه مجرمانه رفتار خود بوده ولی پیش‌بینی و تصور دقیقی از کیفیت جرم ارتكابی ندارد.

سوءنیت جازم: این‌که مرتکب به نتیجه مجرمانه مورد نظر و مطلوب خود دست یافته است.

سوءنیت احتمالی: مرتکب به هیچ‌وجه خواستار حصول نتیجه زیان‌بار نیست ولی می‌تواند نتیجه را پیش‌بینی نماید.

سوءنیت ساده: وقتی جرم ارتكابی نتیجه طرح و نقشه قبلی نباشد.

سوءنیت مشدد: وقتی جرم ارتكابی نتیجه طرح و نقشه قبلی می‌باشد.

سوءنیت عام: یعنی علم به قانون و عمد در رفتار فیزیکی و اراده آگاهانه عامل در ارتكاب عمل مجرمانه.

سوءنیت خاص: یعنی علم به موضوع و عمد در تحصیل نتیجه مجرمانه است.

نکته ۲۲: جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان رفتارهایی را که در خارج از قلمرو حقوق کیفری با الگوی رفتار عموم مردم منطبق نیست به «**کژروی**» تعبیر می‌کنند.

نکته ۲۳: از نظر آماری تنها شناختی که می‌توان از پدیده جنایی به دست آورد از یک طرف به‌وسیله «**بزهکاری**

ظاهری» (تعداد شکایات و مراجعات به نیروی انتظامی و ضابطین دادگستری) و از سوی دیگر به‌واسطه «**بزهکاری قانونی یا قضایی**» (تعداد محکومیت‌هایی که از سوی دادگاه‌ها صادر شده است) می‌باشد. یکی دیگر از مسائل آماری پدیده مجرمانه **رقم سیاه بزهکاری** می‌باشد. که عبارت است از مجموعه جرایمی که به دلایل مختلفی کشف نمی‌شوند و مکتوم می‌مانند و در آمار رسمی انعکاس پیدا نمی‌کنند. بر این اساس آمار بزهکاری واقعی در هیچ یک از منابع آماری منعکس نیست.

نکته ۲۴: **پدیده جنایی** رفتاری مخالف نظم اجتماعی است که در قانون جزا توأم با مجازات است. مفهوم نظم

اجتماعی کاملاً نسبی است؛ زیرا با زمان و جامعه سیاسی رابطه نزدیک دارد. نظم اجتماعی را نباید با نظم اخلاقی و نظم حقوق خصوصی اشتباه گرفت؛ زیرا چه بسا سخن‌چینی، چابلوسی مخالف نظم اخلاقی باشد؛ اما این نقض اخلاقی هیچ ارتباطی با پدیده جنایی ندارد.

نکته ۲۵: دلایل موافقان و مخالفان اصل قانونی بودن جرم و مجازات:

موافقان این اصل در راستای حمایت از اشخاص جامعه قرار دارد؛ زیرا مجرمان مجازات شدیدتری را تحمل نمی‌کنند، مردم از اعمال ممنوعه آگاه می‌شوند و تداخل قوا صورت نمی‌گیرد.

مخالفان این اصل با سیاست تفرید مجازات‌ها سازگار نیست در ضمن بر اثر مسائل به‌روز و پیشرفته ممکن است اعمالی بر علیه جان و مال افراد و امنیت جامعه به وجود آید و شناخته شود در حالی که در قوانین موجود برای این اعمال هیچ‌گونه مجازاتی در نظر گرفته نشده باشد و مرتکبین این اعمال در سایه اصل قانونی بودن جرم و مجازات از هرگونه اعمال مجازاتی مصون باشند^۱.

نکته ۲۶: در جایی که اصلاً نص صریح جزایی وجود ندارد عرف و عادت نمی‌تواند موجد جرم و مجازات باشد؛ ولی جایی که نص موجود است می‌توان از عرف و عادت در مقام تطبیق با موارد خاصه الهام گرفت. بنابراین با وجود این که تأثیر عرف و عادت در جزائیات ما امری نسبی است؛ لیکن تأثیر آن در وضع قوانین جزایی یا تغییر و اصلاح آن‌ها محل تردید نمی‌باشد^۲.

نکته ۲۷: در رابطه با تعریف جرم دیدگاه‌های متفاوتی از سوی اندیشمندان ارائه شده است به‌عنوان مثال جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان تعاریف مختلفی در این خصوص ارائه داده‌اند. **گارو فالو** از بنیان‌گذاران دانش جرم‌شناسی «جرم را عملی دانسته که در هر زمان و مکان احساسات شرافتمندانه نوع‌دوستی انسان را را جریحه‌دار نماید.» جامعه‌شناسان جرم را حمله و تعرض یکی از افراد جامعه علیه ارزش‌های برقرار شده آن جامعه دانسته‌اند^۳. تعریفی که به نظر می‌رسد از همه جامع‌تر بوده و مورد قبول اکثریت حقوق‌دانان قرار گرفته است، تعریف «**کارا** را» دانشمند ایتالیایی است. او جرم را چنین تعریف می‌نماید: «نقض یکی از قوانین کشور بر اثر عمل خارجی شخصی که متضمن ایفای وظیفه یا اعمال حقی نبوده و قانون هم برای آن مجازات تعیین نموده باشد»^۴.

نکته ۲۸: ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که بیان‌کننده اصل قانونی بودن جرم و مجازات است از اهمیت و جایگاه والایی برخوردار است؛ چرا که از محتوای این ماده مستفاد می‌شود. اولین شرط تحقق پدیده جنایی وجود قانون است. وجود قانون قدرت مطلقه دولت را مهار کرده و او را نیز تابع مقررات می‌نماید. در جامعه‌ای که همه چیز تحت اصول و قانون باشد نه تنها تمام افراد جامعه، بلکه خود دولت نیز مکلف است که اعمال و رفتار خود را تابع قانون نموده و از آن تجاوز ننماید. به همین علت هم دانشمندان وجود عنصر قانونی را یکی از نشانه‌های آزادی و دموکراسی دانسته‌اند^۵.

نکته ۲۹: جرائم از لحاظ لزوم یا عدم لزوم حصول نتایج مجرمانه به **جرائم مطلق** و **مقید** تقسیم می‌شوند (جرائم مقید: چنانچه تحقق جرم مقید بر ایجاد نتیجه‌ای باشد یعنی قانون‌گذار، حصول نتیجه‌ای را جزء عناصر تشکیل‌دهنده جرم منظور کرده باشد جرم را مقید می‌نامند^۶. جرائم مطلق: در این نوع جرائم استثنائاً ارتکاب عمل خاص یا به کاربردن وسیله خاص، صرف نظر از تحقق نتیجه موجب ارتکاب جرم است). **مصادیق جرائم مقید:** مساعدت در فرار از زندان، افترای عملی، سرقت رایانه‌ای، کلاهبرداری، سقط جنین، ورشکستگی به تقلب و ...

۱- زراعت، عباس، ۱۳۹۳، شرح مختصر قانون مجازات اسلامی، جلد اول، چاپ ششم، انتشارات ققنوس: ص ۴۶

۲- زراعت، عباس، ۱۳۹۳: «منبع پیشین» ص ۴۷

۳- محسنی، مرتضی، ۱۳۸۲ «دوره حقوق جزای عمومی پدیده جنایی، جلد دوم» کتابخانه گنج دانش، چاپ ص ۲۲ و ۲۳

۴- منبع پیشین: ص ۲۳

۵- مرلی و ویو (۱۹۶۷)، رساله حقوق جنایی، صفحات ۱۰۳ به بعد.

۶- شامبیاتی، هوشنگ ۱۳۸۴ حقوق جزای عمومی، انتشارات ژوبین با همکاری مجمع علمی و فرهنگی مجد، چاپ دوازدهم، جلد اول: ص ۳۹۲

مصادیق جرائم مطلق: افترای قولی، نشر اکاذیب، خریدوفروش آلات قمار، تهدید به قتل، جعل ارتشاء، رشاء، پولشویی، استفاده از سند مجعول و...

نکته ۳۰: جرم سیاسی که از جمله زیر مجموعه جرائم حقوق اختصاصی به شمار می‌رود که از جرائم حقوق عمومی بر حسب طبقه‌بندی جرائم با توجه به عنصر قانونی متمایز شده است (به نکته ۱۹ مراجعه شود). قانون‌گذار در قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ تعریفی از جرم سیاسی ارائه نکرده و تنها به ذکر مصادیق آن بسنده نموده است. (جرائم اجتماعی، دینی و مرامی یا مسلکی با جرم سیاسی به نوعی مرتبط می‌باشند). در شناخت جرم سیاسی باید به دو ضابطه ۱- عینی (توجه به موضوع و نتیجه رفتار) ۲- ذهنی (توجه به داعی و انگیزه بزهکار) توجه ویژه داشت. قانون‌گذار در قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ جرایمی را که وصف سیاسی دارند را به عنوان جرم سیاسی در ماده ۲ قانون مذکور، معرفی کرده و در ماده ۳ این قانون از جرایمی نام برده که هیچ‌گاه وصف سیاسی پیدا نمی‌کنند. (در ماده ۲ ق.ج.رم سیاسی از توهین و افترا به مسئولان عالی رتبه نظام به استثنای مقام رهبری (سران سه قوه، معاونان رئیس جمهور و وزرا، نمایندگان مجلس و اعضای شورای نگهبان رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام و نمایندگان مجلس خبرگان رهبری) به واسطه مسئولیت آن‌ها، توهین به رئیس یا نماینده سیاسی کشور خارجی که وارد قلمرو سرزمینی ایران شده، جرایم مقرر در بندهای (د و ه) ماده ۱۶ قانون فعالیت احزاب و... مصوب ۱۳۶۰ که عبارت است از نقض آزادی‌های مشروع، ایراد تهمت و افترا و شایعه پراکنی از سوی گروه‌ها و احزاب و جرایم مقرر در قوانین انتخابات به استثنای مجریان و ناظران انتخابات و نشر اکاذیب نام برده شده است).

سؤالات

۱- با توجه به اصول مقوق کیفری کدام گزینه در فصوص رابطه میان «انگیزه» و «قصد مجرمانه» صمیم است؟

(ارشد سراسری ۹۳)

- الف) انگیزه از قصد مجرمانه جداست و به طور کلی از ارکان عنصر معنوی جرم به‌شمار نمی‌رود.
 ب) انگیزه همان سوءنیت عام در جرائم عمدی است.
 ج) انگیزه همان سوءنیت خاص در برخی جرائم عمدی است.
 د) انگیزه همان قصد مجرمانه در جرائم عمدی است.

۲- کدام یک از ادله زیر توبیه‌کننده اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها می‌باشد؟

(ارشد سراسری ۸۷)

- الف) آیه لا ینکف الله نفساً الا ما آتیها
 ب) قاعده قبح عقاب بلا بیان
 ج) اصل تفکیک قوا
 د) هر سه گزینه

۳- اصل تفسیر مضیق قوانین جزایی مربوط به کدامین اصول یا قواعد زیر است؟

(ارشد آژاد ۹۱)

- الف) ممنوعیت قیاس در حقوق جزا
 ب) قانونی بودن جرم و مجازات‌ها
 ج) عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی
 د) براءت و بی‌گناهی

۴- نتایج اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها کدامند؟

(قضاوت ۹۰)

- الف) اصل براءت
 ب) اصل سرزمینی و اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری

ج) تفسیر مضیق قانون کیفری واصل شخصی بودن مجازات‌ها

د) تفسیر مضیق قانون کیفری واصل عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری

۵- اصل «قیح عقاب بلا بیان» در مقام بیان کدام یک از اصول حقوقی ذیل است؟

(ارشد آژار ۹۰)

الف) اصل شخصی بودن مجازات‌ها

ب) اصل فردی کردن مجازات‌ها

ج) اصل تفسیر مضیق قوانین کیفری

د) اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها

۶- در مذهب شیعه «قیاس» به عنوان یکی از منابع استنباط امکام (ارشد سراسری ۸۴)

الف) اگر منصوص العله باشد قابل پذیرش است

ب) به طور کلی قابل پذیرش نیست

ج) به طور کلی قابل پذیرش است

د) اگر به نفع متهم باشد قابل پذیرش است

۷- اگر قانون عملی را جرم نداند:

(فتاوت ۷۷)

الف) قاضی باید حکم برائت متهم را صادر کند

ب) با استناد به روح و مفاد قوانین موضوعه حکم قضیه را صادر کند.

ج) با تفسیر موسع قانون عمل ارتكابی را کیفر دهد.

د) با مراجعه به منابع معتبر فقهی و فتاوی معتبر حکم قضیه را بیابد.

۸- از لحاظ منابع قانونی در امور جزایی، وقتی شفصی از اقلیت‌های مذهبی با خانمی که برادرزاده‌اش بوده

(ارشد سراسری ۷۵)

ازدواج کرده باشد روابط زناشویی ناشی از این ازدواج:

الف) از موجبات معاذیر قانونی معافیت از مجازات است.

ب) زنا با محارم منتفی است؛ ولی کیفر تعزیری دارد.

ج) زنا با محارم تلقی و به لحاظ نظم عمومی مستوجب کیفر است.

د) به علت آزادی قانونی اقلیت‌ها در احوال شخصیه جرم نیست.

۹- انتشار قوانین به منظور کدام یک از قواعد زیر است؟

(وکالت ۸۱)

الف) قاعده لاضرر

ب) قاعده فراغ

ج) قاعده دفع ضرر محتمل

د) قاعده قیح عقاب بلا بیان

۱۰- قاعده «درء» به کدام یک از مبامث حقوق کیفری نزدیک تر است؟

(ارشد سراسری ۸۷)

الف) خطای جزایی

ب) اصل تساوی مجازات‌ها

ج) تفسیر مضیق قوانین کیفری

د) عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری

۱۱- مبنای قاعده تفسیر ممدود قوانین جزایی چیست؟

(ارشد سراسری ۸۰)

الف) اصل قانونی بودن جرم مجازات

ب) اصل فردی کردن مجازات‌ها

ج) اصل شخصی بودن مجازات‌ها

د) اصل تساوی مجازات‌ها

۱۲- در حال حاضر در حقوق ایران قاعده تفسیر مضیق در مسائل جزایی مبتنی بر کدام یک از موارد زیر است؟

(وکالت ۸۵)

الف) به موجب نص قانون است.

ب) به موجب اصول حقوقی مسلم است.

ج) بر اساس موازین شرعی استنباط می‌شود.

د) تنها به نظر قاضی بستگی دارد.

۱۳- مرامل تفسیر قوانین کیفری کدام است؟

(ارشد سراسری ۸۲)

الف) تفسیر منطوقی، احراز نظر مقنن، تفسیر به نفع متهم

ب) تفسیر به نفع متهم، احراز نظر مقنن، تفسیر منطوقی

ج) تفسیر به نفع متهم، تفسیر منطوقی، احراز نظر مقنن

د) احراز نظر مقنن، تفسیر منطوقی، تفسیر به نفع متهم

- ۱۴- تفسیری که ماکه از کشف منظور مقصود و نیت واقعی مقنن باشد چه نوع تفسیری است؟ (ارشد سراسری ۸۶)
- الف) تقنینی (ب) ادبی (مضیق) (ج) موسع به نفع متهم (د) منطقی یا توضیح (ارشد سراسری ۸۳)
- ۱۵- ماکمیت اصل برائت در مال شک بیانگر کدام اصل حقوق جزاست؟ (ارشد سراسری ۷۴)
- الف) اصل تفسیر به نفع متهم (ب) اصل منع دلیل تراشی (ج) اصل قانونی بودن جرم و مجازات (د) اصل منع تحصیل دلیل به وسیله دادستان
- ۱۶- تیره در مال شک از نتایج: (ارشد سراسری ۷۴)
- الف) تفسیر موسع قوانین جزایی است (ب) تفسیر مضیق قوانین جزایی است (ج) قاعده عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی است (د) اصل قانونی بودن جرم و مجازات است
- ۱۷- امتناع از اعلام تولد طفل چه نوع جرمی است؟ (ارشد سراسری ۸۵)
- الف) مقید (ب) مرکب (ج) مستمر (د) آنی
- ۱۸- کدام جرم مطلق نیست؟ (ارشد سراسری ۹۰)
- الف) کلاهبرداری (ب) بمب گذاری (ج) شهادت دروغ (د) نشر اکاذیب
- ۱۹- اگر قتل در نتیجه: (فوراندن مواد سمی و با گذشتن زمان طولانی سبب مرگ بزه دیده شود) چه نوع جرمی است؟ (ارشد سراسری ۹۱)
- الف) جرم آنی (ب) جرم مرکب (ج) جرم مستمر (د) جرم به عادت
- ۲۰- کدام یک از جرائم زیر مقید است؟ (قضاوت ۹۱)
- الف) سرقت رایانه‌ای (ب) شنود غیر مجاز (ج) دسترسی غیر مجاز (د) جعل رایانه‌ای
- ۲۱- تقاضای ثبت ملک غیر جرمی است (سر دفتر ۸۰)
- الف) مرکب (ب) مستمر (ج) اعتیادی (د) آنی
- ۲۲- کلاهبرداری از چه نوع جرمی است؟ (ارشد سراسری ۷۴)
- الف) مکرر یا متوالی (ب) مستمر (ج) مرکب (د) به عادت یا اعتیادی
- ۲۳- جرم مندرج در ماده ۴۳۲ قانون مجازات اسلامی: «اگر کسی از دادن طفلی که به او سپرده شده است در موقع مطالبه اشفافی که قانوناً مق مطالبه دارند امتناع کند به مجازات از سه ماه تا شش ماه حبس یا به جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار تا سه میلیون ریال محکوم فواهدشد» از جرائم است. (وکالت ۸۱)
- الف) مقید و مستمر (ب) مقید و فوری (ج) مطلق و فوری (د) مطلق و مستمر
- ۲۴- از لحاظ عنصر مادی، به عمل کسی که به قصد سرقت به دفعات متعدد، گندم داخل انبار دیگری را فرار می‌کند گفته می‌شود؟ (وکالت ۸۱)
- الف) تعدد جرم (ب) جرم مستمر (ج) جرم مرکب (د) جرم استمرار یافته
- ۲۵- کدام جرم مستمر نیست؟ (ارشد سراسری ۹۰)
- الف) دایر کردن مراکز فساد (ب) بازداشت غیر قانونی (ج) ساختن مغازه بدون مجوز (د) امتناع از انجام وظایف قانونی
- ۲۶- «اهازنی» مصداق کدام نوع جرم است؟ (ارشد سراسری ۸۳)
- الف) مقید (ب) مطلق (ج) مستمر (د) مرکب
- ۲۷- کدام یک از جرائم زیر مقید می‌باشد؟ (ارشد سراسری ۸۴)
- الف) سرقت (ب) تخریب (ج) کلاهبرداری (د) هر سه مورد

۲۸- جرائم توهین و ترک انفاق به ترتیب چه نوع جرائمی هستند؟

(ارشد سراسری ۸۳)

الف) مطلق و مستمر (ب) مقید و مستمر (ج) مطلق و مرکب (د) مقید و مرکب

(تفصیلات ۸۹)

۲۹- تبانی چه نوع جرمی است؟

الف) مستمر (ب) به عادت (ج) مرکب (د) آنی

(ارشد سراسری ۸۹)

۳۰- کدام یک از جرائم زیر مرکب است؟

الف) سرقت در شب توسط دو نفر که حامل سلاح ظاهر هستند.

ب) طرح ریزی براندازی حکومت اسلامی و تهیه اسلحه و مواد منفجره به منظور آن

ج) دایر کردن قمارخانه

د) قراردادان اسرار و اسناد سیاست خارجی یا داخلی کشور در اختیار افراد غیرصلاحیت دار

(آزمون کارشناسی ارشد حقوق سراسری ۱۳۷۹)

۳۱- کدام مورد مبین فرقی اساسی جرائم مقید و مطلق است؟

الف) برای تحقق جرائم مطلق بر خلاف جرائم مقید، سوءنیت ضرورت دارد.

ب) «حصول نتیجه» در جرائم مقید برخلاف جرائم مطلق شرط تحقق جرم است.

ج) در تحقق جرائم مقید بر خلاف جرائم مطلق رابطه علیت ضرورت دارد.

د) در تحقق عنصر مادی جرائم مطلق همیشه به فعل و در جرائم مقید به ترک فعل نیاز است.

(مرکز وکلا ۸۸)

۳۲- جرم صدور چک بلا ممل:

الف) جرم مقید است (ب) جرم مستمر است (ج) جرم مادی صرف است (د) جرم مرکب است

(تفصیلات ۹۱)

۳۳- ماهیت رفتار مجرمانه در جرم اعتیاد کدام است؟

الف) فعل (ب) ترک فعل (ج) فعل ناشی از ترک فعل (د) حالت

۳۴- سعید ضمن مشایره با بهنام، تلفن همراه او را از پنجره پرتاب می‌کند، بهنام از سعید به اتهام تفریب**شکایت می‌کند و سعید اعلام می‌دارد قصد پرتاب داشته ولی قصد تفریب را نداشته هرچند می‌دانسته تلفن**

(ارشد سراسری ۹۴)

همراه فواید شکست کدام مورد صمیع است؟

الف) سوءنیت عام، بدون سوءنیت خاص، محقق جرم تخریب بوده و سعید قابل کیفر است.

ب) جرم تخریب از جرائم مادی صرف است که نیاز به اثبات سوءنیت ندارد.

ج) با توجه به سوءنیت عام، علم به وقوع تخریب، وی قابل کیفر است.

د) به دلیل فقدان سوءنیت خاص قابل کیفر نیست.

(تفصیلات ۹۱)

۳۵- با توجه به معیارهای مقوق جنایی در کدام مورد تعریف سوءنیت عام آمده است؟

الف) پیش‌بینی نتیجه بدون این که مرتکب آن را خواسته باشد.

ب) خواست آگاه عامل در تحقق نتیجه عمل مجرمانه

ج) اراده آگاهانه عمل در ارتکاب عمل مجرمانه

د) تفکر و طرح نقشه قبلی در ارتکاب جرم

(ارشد سراسری ۸۰)

۳۶- از جمله موارد افتراق جرم جزایی و جرم مدنی «شبه جرم» این است که:

الف) اولی بر خلاف دومی لزوماً در متون قانونی‌بینی می‌شود.

ب) اولی بر خلاف دومی همواره باید موجب خسارت شود.

ج) دومی بر خلاف اولی با فعل مثبت مادی تحقق می‌یابد.

د) دومی برخلاف اولی بدون وقوع خسارت به غیر تحقق می‌یابد.

- ۳۷- کدامیک از اعمال زیر فاقد وصف جزایی است؟
 الف) قاچاق انسان (ب) صدور چک وعده‌دار (ج) قماربازی (د) تکدی‌گری (وکالت ۸۸)
- ۳۸- ماهیت جرم ولگردی چیست؟
 الف) فعل (ب) ترک فعل (ج) حالت (د) فعل ناشی از ترک فعل (وکالت ۸۸)
- ۳۹- جرائم قراردادی جرائمی هستند که
 الف) ضرورت‌های ناشی از قراردادهای خصوصی آن‌ها را ایجاد کرده است.
 ب) مصالح و ضرورت‌های اجتماعی قانون‌گذار را به جرم شناختن آن‌ها وادار کرده است.
 ج) به علت نقض قرارداد به وجود می‌آیند.
 د) هیچ‌کدام (قضاوت ۷۷)
- ۴۰- تقسیمات جرائم به عمدی و غیرعمدی بر مبنای کدامیک از موارد زیر انجام می‌شود؟
 الف) رکن قانونی جرائم (ب) رکن مادی جرائم (ج) رکن معنوی جرائم (د) رکن مادی و قانونی جرائم (قضاوت ۷۹)
- ۴۱- تقسیم جرائم به مستمر و آنی بر مبنای کدام مورد از موارد زیر انجام می‌شود؟
 الف) رکن مادی جرائم (ب) رکن معنوی جرائم (ج) رکن قانونی جرائم (د) شرایط ویژه هر یک از جرائم (قضاوت ۷۹)
- ۴۲- در جرم کلاهبرداری سوءنیت عام و سوءنیت خاص به ترتیب عبارتند از:
 الف) قصد بردن مال دیگری - قصد استفاده از وسیله متقلبانه
 ب) عمد در توسل به وسایل متقلبانه - قصد بردن مال دیگری
 ج) قصد بردن مال دیگری - قصد اغفال دیگری
 د) قصد اغفال دیگری - قصد استفاده از وسایل متقلبانه (قضاوت ۷۷)
- ۴۳- رکن مادی جرم کلاهبرداری کدام است؟
 الف) توسل به وسایل متقلبانه (ب) فریب‌دادن صاحب مال (ج) تحصیل و به‌دست آوردن سند و مال دیگری (د) هر سه مورد (قضاوت ۷۷)
- ۴۴- شبیه‌سازی که در جعل و تقلب در مسکوکات مطرح می‌شود در مورد کدام رکن از ارکان تشکیل‌دهنده جرائم مزبور مطرح می‌شود؟
 الف) رکن مادی (ب) رکن معنوی (ج) رکن ضرری (د) رکن قانونی (قضاوت ۷۷)
- ۴۵- کدام جرم، مقید به تنبیه است؟
 الف) افترای عملی (ب) جعل (ج) افترا (د) نشر اکاذیب (قضاوت ۹۵)
- ۴۶- شفمی با جعل مدرک دیپلم متوسطه و ارائه آن به دانشگاه، به مدت چهار سال در دانشگاه تمصیل کرده است. جرم جعل و استفاده از سند مجعول ارتكابی توسط وی، به ترتیب آنی است یا مستمر؟
 الف) آنی، آنی (ب) مستمر، مستمر (ج) آنی، مستمر (د) مستمر، آنی (رکن‌تری حقوق جزا و جرم‌شناسی ۹۴)
- ۴۷- کارمندی برای کار معینی، یک مبلغ اما در پند نوبت، از کسی رشوه می‌گیرد. (فتار او چه جرمی است؟
 الف) مرکب (ب) مستمر (ج) به عادت (د) آنی (ارشر سراسری ۹۶)

- ۱۴۸- کدام یک از جرائم زیر، مستمر است؟
 الف) آدم ربایی (ب) شنود رایانه‌ای (ج) دسترسی غیرمجاز (د) توقیف غیرقانونی
 (ارشد سراسری ۹۷)
- ۱۴۹- جرم "استفاده علنی و بدون مجوز از لباس‌های (رسمی مأموران انتظامی)" مشمول کدام یک از حالت‌های مجرمانه است؟
 الف) آنی (ب) به عادت (ج) مستمر (د) مرکب
 (ارشد سراسری دانشگاه علوم انتظامی امین ۹۷)
- ۱۵۰- جرم "اهانت نظامی به مافوق" از لحاظ (کن مادی) چه جرمی است؟
 الف) مقید (ب) مطلق (ج) دارای سوءنیت عام (د) دارای سوءنیت خاص
 (ارشد سراسری دانشگاه علوم انتظامی امین ۹۷)
- ۱۵۱- مهاربه چگونه جرمی است؟
 الف) آنی، مرکب، مطلق (ب) مطلق (ج) آنی، ساده، مقید (د) مستمر، ساده، مقید
 (ارشد سراسری ۹۷)
- ۱۵۲- کدام مورد در فصول اصول ماکم بر حقوق جزا صمیع است؟
 الف) در صورت وجود دو تغییر نسبت به مقرر قانونی تفسیری که با اصول هماهنگ است صحیح است.
 ب) اصول زمانی قابل اعمال است که الزاماً در قوانین مصوب شورای اسلامی آمده باشد.
 ج) اصول حقوق جزل منحصر به مواردی است که در قانون اساسی ذکر شده است.
 د) اصول حاکم بر حقوق جزا در باب مسئولیت کیفری استثنای پذیر نیست.
 (ارشد سراسری ۹۸)
- ۱۵۳- کدام یک از جرایم زیر مستمر محسوب می‌شود؟
 الف) تبانی برای ارتکاب جرم علیه امنیت داخلی یا خارجی (ب) رها کردن طفل در محل خالی از سکنه
 ج) تصرف غیر مجاز کاربری اراضی (د) تصرف عدوانی
 (ارشد سراسری ۹۸)
- ۱۵۴- جرم "تصرف عدوانی" مشمول کدام حالت مجرمانه است؟
 الف) آنی (ب) به عادت (ج) مستمر (د) مرکب
 (ارشد دانشگاه علوم انتظامی امین ۹۸)
- ۱۵۵- تفسیر قیاسی از قانون به چه معناست؟
 الف) سرایت دادن حکم مصرح در قانون به موضوعی مسکوت‌الحکم به دستاویز علتی مشترک
 ب) سرایت دادن حکمی مبهم در قانون به موضوعی مسکوت‌الحکم به دستاویز علتی مشترک
 ج) استخراج مفهوم قانون مبهم بر ساس اشتراکات آن با موضوعات بیرون از قانون
 د) استخراج حکم موضوع مسکوت‌الحکم در قانون با استعانت از اشتراک با غایت حکمی مصرح در قانون
 (رکنری مدیریت پیشگیری از جرم، جرم یابی و ایمنی ترافیک ۹۸)
- ۱۵۶- شفمی به انگیزه فدمت(سانی به مردم منطقه فود و بهبود وضعیت آنان، از طریق تارنمای فبری به دروغ ادعا می‌کند که نماینده منطقه در مجلس شورای اسلامی با وجود فقر مردم منطقه، از اموال و امکانات دولتی که به وی سپرده شده است، استفاده غیرمجاز می‌کند. جرم وی در کدام دسته قرار می‌گیرد؟
 الف) مطبوعاتی - امنیتی (ب) سیاسی - امنیتی (ج) سیاسی - مطبوعاتی (د) عمومی - رایانه‌ای
 (رکنری حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۳۹۸)
- ۱۵۷- معیار تشفیص جرم نظامی کدام است؟
 الف) شخصیت مرتکب - ذهنیت مرتکب (ب) شخصیت مرتکب - نوع جرم
 ج) موضوع جرم - نوع جرم - ذهنیت مرتکب (د) موضوع جرم - ذهنیت مرتکب
 (ارشد سراسری ۱۴۰۰)
- ۱۵۸- انگیزه در تمقق کدام جرم مؤثر است؟
 (ارشد سراسری ۱۴۰۰)

۵۹- الف) افساد فی الأرض (ب) سیاسی (ج) بغی (د) مطبوعاتی
تفسیر قانون اساسی در صلاحیت و تفسیر قوانین عادی در صلاحیت است.

(ارشر دانشگاه علوم انتظامی امین ۱۴۰۰)

الف) مجلس شورای اسلامی - شورای نگهبان (ب) مجلس شورای اسلامی - مجلس شورای اسلامی
ج) شورای نگهبان - مجلس شورای اسلامی (د) شورای نگهبان - شورای نگهبان

۶۰- کدام جرم ممکن است هم به صورت آنی و هم به صورت مستمر ارتکاب یابد؟

الف) ارتشاء (ب) پولشوئی (ج) استفاده از سند مجعول (د) دفن جسد مقتول

۶۱- تفاوت توهین به اشخاص به عنوان جرم سیاسی و غیر سیاسی در کدام مورد است؟

الف) شخص مرتکب و شخصی که جرم علیه او انجام می‌شود.

ب) انگیزه مرتکب و شخصی که جرم علیه او انجام می‌شود.

ج) نوع الفاظ، انگیزه مرتکب و بزه دیده جرم

د) استمرار رفتار و شخص مرتکب

۶۲- کدام جرم مستمر محسوب می‌شود؟

الف) عدم ثبت ازدواج دائم

ب) باقی ماندن در سامانه رایانه دیگری بعد از ورود غیر مجاز

ج) سه بار توهین در رسانه‌ها به شخصی در سه روز متوالی

د) افترا مادامی که مرتکب نتواند صحت اسناد را ثابت نماید.

۶۳- کدام جرم در تمامی موارد مستمر محسوب می‌شود؟

الف) نگهداری در جرم پولشوئی (ب) تغییر غیر مجاز کاربری اراضی زراعی

ج) شنود غیر مجاز (د) آدم ربائی

۶۴- جرم تغییر کاربری اراضی چگونه جرمی است؟

الف) به عادت (ب) مستمر (ج) آنی (د) مرکب

۶۵- کدام جرم مقید به نتیجه است؟

الف) جعل (ب) نشر اکاذیب (ج) افترای کلامی (د) افترای عملی

پاسخنامه

۱ الف انگیزه از قصد مجرمانه جداست و جزء عنصر روانی محسوب نمی‌شود.

۲ د مبانی اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها در نظام جزایی اسلام بدین شرح است: الف- آیه «لا یكلف الله نفساً الا ما آتیها» (سوره طلاق آیه ۷)؛ ب- آیه «و ماکانا معذبین حتی نبعث رسولا» (سوره اسرا- آیه ۱۵)؛ ج- قاعده قبح عقاب بلا بیان و ... اصل تفکیک قوا نیز یکی دیگر از مبانی اصل قانونی بودن جرم و مجازات به‌شمار می‌رود.

۳ ب تفسیر مضیق و محدود قوانین جزایی از مهم‌ترین نتایج اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها می‌باشد.

۴ د مهم‌ترین نتایج اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها: الف- تفسیر مضیق و محدود قوانین جزایی؛ ب- عدم عطف به ماسبق شدن قوانین جزایی.

۵ د قاعده قبح عقاب بلا بیان از مبانی اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها در نظام جزایی اسلام است.

۶ الف در تفسیر قیاسی قانون‌گذار ما فقط قیاس منصوص‌العله که مورد پذیرش امامیه است را قبول دارد. یعنی اگر در روایتی علت حکمی بیان شود به دلیل وجود علت می‌توان آن را به موارد دیگر که مشمول آن علت هستند تسری داد. مثل

شراب حرام است چون مسکر است. پس فقاع و نبیذ را بنا به قیاس منصوص‌العله چون مسکر هستند می‌توان گفت حرامند.

۷ الف ماده ۲ بیان می‌دارد هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود مفهوم مخالف این ماده این است که در صورتی که، برای فعل یا ترک فعل مجازاتی نباشد جرم محسوب نشده پس قاضی باید حکم برائت صادر کند. و این را نباید با سکوت و اجمال قانون اشتباه گرفت که در این مواقع قانون اساسی قاضی را به مراجعه به منابع فقهی معتبر ارجاع می‌دهد.

۸ د با توجه به اصل ۱۳ قانون اساسی: «ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیت‌های دینی شناخته می‌شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می‌کنند.» و ماده واحده قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه در محاکم مصوب ۱۳۱۲ «نسبت به احوال شخصیه و حقوق ارثیه و وصیت ایرانیان غیرشیعه که مذهب آنان به رسمیت شناخته شده محاکم باید قواعد و عادات مسلمة متداوله در مذهب آنان را جز در مواردی که مقررات قانون راجع به انتظامات عمومی باشد به طریق ذیل رعایت نمایند. ۱. در مسائل مربوط به نکاح و طلاق و قواعد مسلمة متداوله در مذهبی که شوهر پیرو آن است. ۲. در مسائل مربوط به ارث و وصیت عادات و قواعد مسلمة متداوله در مذهب متوفی. ۳. در مسائل مربوط به فرزند خواندگی عادات و قواعد مسلمة متداوله در مذهبی که پدرخوانده یا مادر خوانده پیرو آن است.»

۹ د فقها این قاعده را عقلی می‌دانند بدین معنی که معتقدند عقاب نسبت به فعل و یا ترک فعلی که از سوی مقام تشریح برای شخص مرتکب بیان واصل نگردیده قبیح است. پس مفاد قاعده اجمالاً این است: «مادام که عملی توسط شرع نهی نگردیده و آن نهی به مکلف ابلاغ نشده است، چنان چه شخصی مرتکب گردد، مجازات او عقلاً قبیح است.» لذا قانون‌گذار ما هم بنا به همین قاعده انتشار قوانین را لازم می‌داند.

۱۰ ج قاعده درء که از جمله قواعد فقهی است به بحث تفسیر مضیق در قوانین کیفری بسیار نزدیک است.

۱۱ الف تفسیر مضیق و محدود قوانین جزایی از مهم‌ترین نتایج اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها می‌باشد.

۱۲ ب چون مبنای اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها از اصول حقوقی مسلم است.

۱۳ گزینه د صحیح است. مراحل تفسیر عبارتند از: ۱. احراز نظر مقنن ۲. تفسیر مضیق ۳. تفسیر به نفع متهم

۱۴ د تفسیر توضیحی که حاکی از کشف منظور و مقصود واقعی مقنن است، راه حل منطقی است، برای نیل به مقصود قاضی که او باید از طریق مراجعه به گزارش‌های توجیهی و امور مقدماتی و صورتجلسات تنظیمی در موقع تدوین لوائح توسط دولت، همچنین مباحثات مجلس و کمیسیون‌های مربوط هدف واقعی قانون‌گذار را کشف و بر موارد ابهام و اجمال منطبق سازد.

۱۵ الف در مقام شک در اثبات جرم، هرگاه ادله اتهامی جرم ناکافی باشد و یا دلیلی علیه متهم در دست نباشد، تا بتوان بر مبنای آن‌ها، متهم را محکوم کرد، باید حکم به برائت متهم داد و اصولاً در این مقام، شک مساوی است، با عدم اثبات جرم که در این‌گونه موارد شک کاملاً به نفع متهم خواهد بود.

۱۶ ب با تمسک به اصل برائت، در می‌بایم، که همواره هنگام شک در صورت فقدان دلیل یا اماره معتبر برای خروج از شک، اصل را بر عدم تکلیف می‌گذاریم و قوانین را به شکل مضیق تفسیر می‌کنیم.

۱۷ د چون عنصر مادی جرم در یک لحظه واقع شود.

۱۸ الف کلاهبرداری جرمی مرکب و مقید است.

۱۹ الف قتل به هر صورتی انجام گیرد مقید و آنی است.

۲۰ الف در جرم سرقت رایانه‌ای علاوه بر قصد مجرمانه، فعل مجرمانه نیز مقید به نتیجه می‌باشد یعنی در سرقت فعل مجرمانه مقید به بردن مال غیر است؛ اما در سایر جرائم یعنی جعل رایانه‌ای و شنود و دسترسی غیرمجاز جرائم مطلق هستند.

۲۱ د وقتی عنصر مادی در یک لحظه واقع شود جرم آنی است.

۲۲ ج عنصر مادی این جرم از اجزای مختلف به قصد نتیجه واحد تشکیل شده است مثل کلاهبرداری یعنی اگر کسی

مانور متقلبانه بزند و دیگری مال را ببرد می‌گوییم هر دو شریک در جرم هستند چون مانور متقلبانه و بردن مال غیر از اجزای مختلف جرم کلاهبرداری هستند که هر کدام که صورت بگیرد جرم انجام شده است.

۲۳ ج این جرم صرف‌نظر از نتیجه قابل تعقیب است؛ لذا مطلق است همچنین عنصر مادی جرم در یک لحظه واقع شود. پس جرم آنی است.

۲۴ د در جرم استمرار یافته مرتکب با قصد مجرمانه واحد نسبت به مجنی علیه واحد به دفعات به ارتکاب یک نوع جرم مبادرت می‌کند. مثل سرقت پول از مغازه توسط صندوقدار به دفعات.

۲۵ ج قصد مجرمانه در جرائم مستمر در هر لحظه وجود دارد و لذا رفتار مجرمانه تشکیل‌دهنده عنصر مادی مستمراً در جریان وقوع است مثل ترک انفاق و حمل سلاح غیرمجاز اما در ساختن مغازه بدون مجوز فعل ساختن مستلزم استمرار نیست و عدم مجوز بودن آن رفتار را مستمر نمی‌سازد.

۲۶ الف راهزنی از مصادیق سرقت است (موضوع ماده ۶۵۳ ق. تعزیرات ۱۳۷۵) لذا در سرقت فعل مجرمانه مقید به بردن مال غیر است.

۲۷ د در جرم مقید علاوه بر قصد مجرمانه، فعل مجرمانه نیز مقید به نتیجه می‌باشد. که هر سه جرم مقید به نتیجه می‌باشند.

۲۸ الف جرم توهین، صرف‌نظر از نتیجه قابل تعقیب است. و ترک انفاق جرم مستمر است.

۲۹ الف جرم تبانی جرم مستمر است. در مورد این که جرم آنی است یا مستمر اختلاف نظر وجود دارد. برخی معتقدند که این جرم یک جرم آنی است لیکن شاید بهتر باشد آن را مستمر بدانیم که تا زمانی که توافق بین افراد ادامه دارد استمرار می‌یابد. (دکتر ایرج گلدوزیان، محشای قانون مجازات اسلامی انتشارات مجد، چاپ سیزدهم ۱۳۸۹ یا دکتر میر محمد صادقی، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی ص ۲۲۳، نشر میزان، چاپ ۱۳۸۸)

۳۰ ب جرم طرح براندازی حکومت و تهیه اسلحه و مواد منفجره به‌منظور آن همانند جرم کلاهبرداری عنصر مادی آن دارای اجزای مختلف است.

۳۱ ب در جرائم مطلق ما به دنبال نتیجه نیستیم؛ بلکه این جرائم صرف‌نظر از نتیجه قابل تعقیب است. مثل جعل، افترای قوی و تهدید به قتل یعنی همین که کسی مرتکب تهدید به قتل شد کافی است. این که تهدید باعث ترس طرف مقابل بشود یا نه تأثیری در عنوان مجرمانه ندارد

۳۲ ج به جرائمی که نیازی به احراز عنصر معنوی ندارند جرائم مادی صرف گفته می‌شود. یا جرائمی که به صرف احراز عنصر مادی تحقق می‌یابد و نیازی به اثبات قصد مجرمانه یا سوءنیت مرتکب نیست: مثل صدور چک بلامحل

۳۳ د گاه عنصر مادی جرم حالتی روانی نظیر اعتیاد به مواد مخدر است که عارض شخص شده و او را در معرض تعقیب قرار می‌دهد گاه حالتی اجتماعی ناشی از شیوه زندگی و شیوه رفتار او چهره جرم به خود می‌گیرد، مانند ولگردی و گاهی نیز وضع کسی که در یکی از دسته‌ها و جمعیت‌هایی که هدف آن‌ها برهم‌زدن امنیت کشور است فقط عضویت دارد لباس جرم به وی می‌پوشاند.

۳۴ ج سوءنیت عام همان اراده و خواست مرتکب جرم می‌باشد (پرتاپ تلفن همراه) + سوءنیت خاص همان قصد حصول نتیجه یا علم به وقوع تخریب است. (همین که می‌دانسته تلفن همراه خواهد شکست.)

۳۵ ج (سوءنیت عام) یعنی داشتن علم و عمد در رفتار فیزیکی و اراده آگاهانه عامل در ارتکاب عمل مجرمانه

۳۶ الف جرم جزایی نقض متنی از متون قانونی است در حالی که جرم مدنی هر نوع رفتار ناشی از تقصیر است که باعث ورود خسارت شود حتی وقتی قانون در مورد آن ساکت باشد.

۳۷ ب با توجه به ماده ۱۳ قانون صدور چک: «(اصلاحی ۱۳۸۲/۰۶/۰۲) در موارد زیر صادرکننده چک قابل تعقیب کیفری نیست: الف- در صورتی که ثابت شود چک سفید امضا داده شده باشد؛ ب- هرگاه در متن چک وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی شده باشد؛ ج- چنان چه در متن چک قید شده باشد که چک بابت تضمین انجام معامله و یا تعهدی است؛ د- هرگاه

- بدون قید در متن چک ثابت شود که وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی بوده یا چک تضمین انجام معامله یا تعهدی است؛ ه- در صورتی که ثابت شود چک بدون تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن چک باشد.»
- ۳۸ ج** حالت اجتماعی ناشی از شیوه زندگی و طرز سلوک مانند ولگردی (ماده ۷۱۲ قانون تعزیرات، فصل پنجم کتاب قانون مجازات اسلامی) که در هر صورت مبین حالت خطرناکی است که ولگرد را به ارتکاب جرائم دیگر سوق می‌دهد، حالت ولگردی با نداشتن وسیله معاش معلوم و مکان سکونت ثابت مشخص می‌شود.
- ۳۹ ب** جرائم قراردادی یا ساختگی در مقابل جرائم طبیعی قرار می‌گیرند. این جرائم برحسب ضرورت و نیاز جامعه قانون‌گذار را وادار به جرم شناختن آن‌ها کرده است. مثل جرم صدور چک پرداخت نشدنی، جرائم رایانه‌ای.
- ۴۰ ج** تقسیم جرائم از لحاظ عنصر روانی: الف) جرم عمدی: مرتکب دارای سوءنیت عام و خاص است یعنی هم دارای قصد فعل و هم قصد نتیجه (ب) جرم غیرعمدی: مرتکب دارای سوءنیت عام و تقصیر جزایی است یعنی دارای قصد فعل است اما قصد نتیجه ندارد. (سوءنیت عام) یعنی علم به قانون و عمد در رفتار فیزیکی و اراده آگاهانه عامل در ارتکاب عمل مجرمانه. (سوءنیت خاص) علم به موضوع و عمد در تحصیل مجرمانه است.
- ۴۱ الف** تقسیم جرائم از لحاظ عنصر مادی: الف) جرم آنی: وقتی عنصر مادی در یک لحظه واقع شود جرم آنی است مثل قتل و سرقت؛ ب) جرم مستمر: قصد مجرمانه در جرائم مستمر در هر لحظه وجود دارد و لذا رفتار مجرمانه تشکیل‌دهنده عنصر مادی مستمراً در جریان وقوع است مثل ترک انفاق
- ۴۲ ب** مستند قانونی ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری و... مصوب ۱۳۶۷.
- سوءنیت عام: یعنی علم به قانون و عمد در رفتار فیزیکی و اراده آگاهانه عامل در ارتکاب عمل مجرمانه در جرم کلاهبرداری قصد استفاده از وسایل متقلبانه سوءنیت عام را تشکیل می‌دهد. سوءنیت خاص: علم به موضوع و عمد در تحصیل مجرمانه است. در جرم کلاهبرداری قصد بردن ما دیگری سوءنیت خاص را تشکیل می‌دهد. (به کتاب جرائم علیه اموال و مالکیت، دکتر حبیب‌زاده، انتشارات سمت یا کتاب دکتر میر محمد صادقی، نشر میزان مراجعه شود).
- ۴۳ د** مستند قانونی ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری و... مصوب ۱۳۶۷. عناصر مادی تشکیل‌دهنده جرم کلاهبرداری: ۱. مانور متقلبانه ۲. فریب قربانی ۳. تحصیل و بردن مال غیر (به تقریرات درس جزای اختصاصی ۲ (جرائم علیه اموال و مالکیت) دکتر توجهی دانشگاه تهران (پردیس فارابی) مراجعه شود). دکتر میر محمد صادقی در کتاب جرائم علیه اموال و مالکیت ۳ شرط مهم را برای تحقق جرم کلاهبرداری ضروری می‌داند: ۱. متقلبانه بودن وسایل...؛ ۲. اغفال شدن و فریب قربانی...؛ ۳. تعلق مال برده شده به دیگری.
- ۴۴ الف** به‌استناد ماده ۵۱۸ و ۵۲۰ قانون تعزیرات ۱۳۷۵
- عنصر مادی یا رکن مادی، رکن واقعی و اصلی جرم است یعنی آن‌چه که واقعیت و وجود خارجی جرم به آن وابسته است. رکن مادی، مجموعه اجزا و شرایط مادی و خارجی است که با وجود آن‌ها جرم در عالم خارج محقق می‌شود.
- ۴۵ الف** افترای عملی موضوع ماده ۶۹۹ ق. تعزیرات ۱۳۷۵ از جمله جرائم مقید به نتیجه است.
- ۴۶ الف** جعل و استفاده از سند مجعول هر دو از جرائم آنی هستند.
- ۴۷ د** جرم ارتشاء از جرائم آنی محسوب می‌شود چرا که کارمند دولت به محض دریافت پول در اولین نوبت عنصر مادی را انجام داده و مرتکب جرم ارتشاء شده است. دقت شود که به کار بردن لفظ «به دفعات» ذهن داوطلب را به سمت و سوی جرم استمرار یافته می‌برد و چون در گزینه‌ها جرم استمرار یافته نیست برخی از داوطلبین تصور می‌کنند که شاید منظور طراح سؤال جرم مستمر باشد در حالی که جرم استمرار یافته در اصل جرم آنی می‌باشد.
- ۴۸ د** «توقیف غیرقانونی» جرمی مستمر است و سایر گزینه‌ها جرائم آنی محسوب می‌شوند.
- ۴۹ ج** استفاده از لباس مأموران انتظامی جرمی مستمر محسوب می‌شود.
- ۵۰** گزینه «ب» صحیح است. اهانت فرد نظامی به مافوق جرمی مطلق بوده و نیاز به نتیجه خاصی ندارد.
- ۵۱ ج** محاربه جرمی آنی و ساده و مقید می‌باشد.

۵۲ الف در موارد ابهام و اجمال تفسیری که با اصول هماهنگ است صحیح می‌باشد.

۵۳ د تصرف عدوانی جرمی مستمر است.

۵۴ ج جرم تصرف عدوانی مستمر محسوب می‌گردد.

۵۵ الف گزینه الف نشان دهنده تفسیر قیاس منصوص العله می‌باشد.

۵۶ ج جرم مطبوعاتی به واسطه تارنمای خبری مشخص است و افتراپی که شخص به نماینده مجلس با انگیزه سیاسی زده هم مشخص می‌کند جرم سیاسی رخ داده است.

۵۷ ب نوع جرم (به واسطه وظایف خاص نظامی و انتظامی که در اصل ۱۷۲ قانون اساسی و ماده ۱ قانون جابجایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ و تبصره ۲ ماده ۵۹۷ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲) معیار تشخیص جرم نظامی است. شخصیت مرتکب (افراد) که در ماده ۱ قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ احصاء شده اند) معیار دیگر جرم نظامی است.

۵۸ ب انگیزه در جرم سیاسی جزء رکن روانی محسوب می‌شود.

۵۹ ج مرجع تفسیر قانون اساسی با شورای نگهبان و مرجع تفسیر قوانین عادی با مجلس شورای اسلامی است.

۶۰ ب پولشویی جرمی است که هم به صورت آنی و هم به صورت مطلق قابل تحقق است. بند الف ماده ۲ ق. مبارزه با پولشویی مصداق رکن مادی جرم پولشویی به صورت آنی است و بند ب و پ ماده مذکور مصداق رکن مادی جرم پولشویی به صورت مستمر است.

۶۱ ب انگیزه در جرم سیاسی با توجه به قانون جرم سیاسی جزء رکن روانی محسوب می‌شود. و شخصیت بزه دیده هم نقش مهمی دارد در گزینه «ج» هر چند الفاظ توهین و دشنام موجب تمایز جرم قذف و توهین است اما در سؤال صراحتاً به جرم توهین اشاره شده و در پایان هم به انگیزه مرتکب و بزه دیده اشاره شده است که این صحیح نیست زیرا انگیزه تنها در مرتکب شرط است.

۶۲ الف عدم ثبت ازدواج جرم مستمر است در مابقی جرایم که آنی هستند، اثر مستمر است و نه وقوع جرم.

۶۳ الف با توجه به قانون جرم پولشویی مصوب ۱۳۸۶ با اصلاحات بعدی

۶۴ ج این جرم طبق رای وحدت رویه ۸۲۲ مورخ ۱۴۰۱/۰۳/۳۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور جرم آنی است با این وجود اختلاف عقیده در این رابطه بسیار است و اخیراً هم رئیس قوه قضاییه از این موضوع یعنی آنی محسوب کردن این جرم انتقاد داشته‌اند.

۶۵ د گزینه‌های الف، ب و ج همه جرم آنی هستند (مستند مستمر محسوب شدن جرم افترای عملی ماده ۶۹۷ ق. تعزیرات است).

فصل دوم: قلمرو اجرای قوانین جزایی در مکان

ماده ۳- قوانین جزایی ایران درباره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌شود؛ مگر آن‌که به‌موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

نکته ۱: این ماده در واقع با درج عبارت «کلیه اشخاص» اشاره به اشخاص حقیقی و حقوقی دارد که در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ برای اشخاص حقوقی طبق مواد ۲۰ الی ۲۲ و ماده ۱۴۳ این قانون، مجازات در نظر گرفته شده است.

نکته ۲: قسمت نخست این ماده «جنبه ایجابی» صلاحیت سرزمینی را بیان می‌کند؛ یعنی قانون داخلی، صلاحیت تطبیق بر کلیه جرائمی را که در داخل قلمرو حاکمیت ایران رخ می‌دهد دارد؛ اما قسمت پایانی ماده «جنبه سلبی» دارد یعنی جرائمی را بیان می‌کند که رسیدگی به آن‌ها در صلاحیت قوانین ایران نیست یا قوانین ایران نسبت به جرائم فراسرزمینی، صلاحیت دارد.^۱

نکته ۳: امتیازات اصل صلاحیت سرزمینی: الف- اعاده نظم مختل شده و تسکین احساسات مردم در محل وقوع جرم با اعمال مجازات از سوی کشور زیان دیده؛ ب- به‌علت وجود ادله، در محل وقوع جرم رسیدگی و صدور حکم آسان‌تر صورت می‌گیرد؛ ج- اصل صلاحیت سرزمینی از جهت سیاست بین‌المللی یکی از نتایج استقلال کشورها است. اشکالات اصل صلاحیت سرزمینی: ۱. در رابطه با جرائم ارتكابی در دریای ساحلی حکمی ارائه نمی‌دهند. ۲. در خصوص جرائم ارتكابی در هوایمای جنگی مقررات خاصی وضع نشده است. ۳. جرائمی که قسمتی از آن در داخل خاک ایران و قسمت دیگر در خارج اتفاق می‌افتد.^۲

نکته ۴: افرادی که دارای مصونیت سیاسی و پارلمانی می‌باشند مشمول قواعد اصل صلاحیت سرزمینی نیستند. در رابطه با مصونیت سیاسی ماده ۳۱ قانون مربوط به قرارداد وین درباره روابط سیاسی مصوب ۱۳۴۳ چنین مقرر می‌دارد: «مأمور سیاسی در کشور پذیرنده از مصونیت تعقیب جزایی برخوردار است...». ماده ۶ این قانون راجع به مصونیت سیاسی ایرانیان در خارج از کشور بوده و رسیدگی به جرائم آن‌ها را در ایران ممکن می‌داند؛ اگرچه اصل صلاحیت سرزمینی کشور پذیرنده، زیر پا گذاشته می‌شود. مصونیت سیاسی عبارت است از مصون بودن رئیس دولت یا نمایندگان سیاسی دولت بر اساس قراردادهای بین‌المللی.^۳

نکته ۵: اصل تعرض‌ناپذیری در مورد نمایندگان مجلس در ایران به‌طور مطلق پذیرفته نشده و آنان در صورت ارتکاب جرائم عادی یعنی غیر از ایفای وظایف نمایندگی قابل تعقیب می‌باشند. (اصل ۱۸۶ قانون اساسی) دادگاه صالح جهت رسیدگی به اتهامات نمایندگان مجلس شورای اسلامی بر اساس ماده ۳۰۷ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲ اصلاحی ۱۳۹۴ حسب مورد دادگاه‌های کیفری تهران می‌باشد مگر آن‌که رسیدگی به جرائم آن‌ها به‌موجب قوانین خاص در صلاحیت مراجع دیگری باشد.

۱- زراعت، عباس، ۱۳۹۲ حقوق جزای عمومی ۱ و ۲، انتشارات جاودانه، جنگل: ص ۵۸

۲- شامبیاتی، هوشنگ، ۱۴۰۱ حقوق جزای عمومی ۲، انتشارات مجد، چاپ اول: ص ۶۱

۳- صانعی، پرویز، ۱۳۷۶ حقوق جزای عمومی، ج ۱: ص ۲۰